

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Daivos Žemelinės,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės teisinės
pasekmės**

Vadovas: asist. Saulius Aviža
Recenzentė: asist. Jurga Greičienė

Vilnius 2007

TURINYS

IŽANGA	2
I. SANTUOKOS NUTRAUKIMAS.....	5
1.1. Santuokos nutraukimo sąlygos	7
1.2. Kaltė kaip santuokos nutraukimo sąlyga bei jos konstatavimo pasekmės.....	18
II. SANTUOKOS NUTRAUKIMO DĖL VIENO IŠ SUTUOKTINIŲ KALTĖS TEISINĖS PASEKMĖS.....	25
2.1. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka sutuoktinių turtinėms teisėms.....	25
2.1.1. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka turto padalijimui	26
2.1.2. Kaltu pripažinto sutuoktinio dovanotų daiktų gražinimas	28
2.1.3. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka išlaikymo priteisimui....	29
2.2. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka sutuoktinių neturtinėms teisėms.....	34
2.3. Vedybų sutarties taikymas, esant vieno sutuoktinio kaltei	36
2.4. Laikinių apsaugos priemonių taikymas	37
2.5. Turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas	39
III. SANTUOKOS NUTRAUKIMO DĖL VIENO IŠ SUTUOKTINIŲ KALTĖS TEISINĖS PASEKMĖS UŽSIENIO ŠALIŲ TEISĖJE.....	44
IŠVADOS	51
LITERATŪROS SĄRAŠAS	54
SANTRAUKA.....	57

IŽANGA

Nepaisant vis labiau lavėjančios, geresnėmis materialinėmis sąlygomis gyvenančios visuomenės, gausėja ir nelaimingų, užsisklendusių savyje, vienišų, nesukūrusių šeimos, išsituokusių, nerandančių gyvenimo prasmės žmonių. Psichologų nuomone, tokia situacija susiklostė dėl to, jog daugybė naujos informacijos, spartus gyvenimo tempas sąlygoja laiko stoką žmogui pažinti pačiam save, nelieta laiko tarpasmeninių santykių kūrimui, dvasinių poreikių tenkinimui. Pastebimas atitolimas nuo prioritetinių, ilgą laiką svarbiomis laikytų vertybių, taisyklių, nuostatų. Pasikeitė visuomenės požiūris į daugelį dalykų: vis dažnesnės situacijos, kai anksčiau buvęs smerktinas elgesys tampa norma, anksčiau nepriimtini poelgiai tampa toleruojami, nieko nebestebinantys ir netgi kasdieniški. Dar prieš 10 – 15 metų nepadoriu laikytas jaunų žmonių gyvenimas kartu ne santuokoje, šiandien yra ypatingai dažnas reiškinys. Dar taip neseniai žmonijos pamatu laikyta tvirta šeima šiandien vis dažniau suyra, kasmet didėja besiskiriančių porų skaičius. Tai puikiai iliustruoja santuokų ir ištuokų statistika: 1990 m. buvo įregistruota 36310 santuokų ir 12747 ištuokos, 2004 m. susituokė vos ne perpus mažiau porų – 19130, santuoką nutraukė 10997 poros¹, o išankstiniais Statistikos departamento duomenimis, 2006 m. santuokų buvo sudaryta 21247, o nutraukta – 11299². Šie, kasmet vis labiau gąsdinantys duomenys, akivaizdžiai parodo – santuoka ir vieningos bei tvirtos šeimos išsaugojimas palaipsniui praranda savo vertę.

Šiandieninėje šeimoje vis rečiau susimąstoma apie pagrindinę santuokos paskirtį ir apie pasekmes, kurios atsiranda nutraukus santuoką. Tai nėra pavienių asmenų ar šeimų rūpestis. Ši problema turėtų būti sprendžiama ne tik tai šeimose, visa visuomenė, valstybė turėtų susirūpinti esama situacija ir ieškoti būdų, kaip atkurti šeimos – esminės visuomenės ląstelės vertę, kaip sumažinti ištuokų skaičių.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalyje šeima įvardijama kaip visuomenės ir valstybės pagrindas³. Šia nuostata akcentuojamas vaidmuo, priskiriamas šeimai, kaip natūraliai ir pagrindinei visuomenės grupei, užtikrinančiai visuomenės ir valstybės stabilumą. Toks gyvybiškai svarbus šeimos vaidmuo apsprendžiamas jos pagrindinių funkcijų: demografinės, arba giminės pratęsimo ir auklėjamosios. Kaip pažymėjo Lietuvos Konstitucinis Teismas 2000 m. birželio 13 d. nutarime, Konstitucijos 38 straipsnio

¹ Lietuva skaičiais. Vilnius: Statistikos departamentas, 2005. P.7.

² Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. *Gyventojų natūrali kaita, santuokos ir ištuokos* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-05]. Prieiga per internetą: <www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1294>.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014, 38 str. 1 d.)

1 ir 2 dalių nuostatos išreiškia valstybės įsipareigojimą įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, kad šeima, taip pat motinystė, tėvystė ir vaikystė, kaip konstitucinės vertybės, būtų visokeriopai puoselėjamos ir saugomos.

Nors dažnai sakoma, kad abu žmonės būna kalti dėl nutrūkusios santuokos, tačiau yra nemažai atvejų, kai vieno žmogaus norų ir pastangų išsaugoti šeimą yra per mažai - santuoka sugriūva dėl vieno iš sutuoktinių kaltės. Savo magistriniame darbe nutariau nagrinėti būtent santuokos nutraukimą dėl vieno iš sutuoktinių kaltės, kadangi ši tema tampa vis aktualesnė.

Pagal anksčiau galiojusį kodeksą vieno ar abiejų sutuoktinių kaltė dėl šeimos iširimo neturėjo reikšmės ir šis klausimas santuokos nutraukimo byloje nebuvo tiriamas. Darbo aktualumą patvirtina ir tai, kad mokslinėje literatūroje tokios temos, kaip santuokos nutraukimas, santuokos nutraukimo teisinės pasekmės kaltam sutuoktiniui yra beveik nenagrinėtos.

Darbas paremtas Lietuvos Respublikos Konstitucijos, teisės aktų, reglamentuojančių darbo objektą, kitų valstybės įstatymų, tarptautinių dokumentų, Lietuvos ir užsienio valstybių teisinės literatūros, statistinių duomenų analize.

Susidomėjimą šia tema paskatino darbo **aktualumas**, noras daugiau sužinoti apie santuokos nutraukimo teises pasekmes, išsiaiškinti „kalto“ sutuoktinio sąvoką teisiniame lygmenyje. Ši tema yra ypač aktuali šiuolaikinėje visuomenėje, kadangi skyrybų skaičius kasmet didėja, o naujai įtvirtinta kalto sutuoktinio nuostata dar nėra plačiai išanalizuota teisinėje literatūroje.

Darbo **originalumas** pasireiškia tuo, kad, esant mažai teorinės literatūros šia tema, bandysiu išanalizuoti esančią praktiką ir atskleisti pagrindines kylančias santuokos nutraukimo problemas bei pasekmes kaltam sutuoktiniui.

Darbo tyrimo **objektas** - santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės teisinės pasekmės.

Darbo **tikslas** – išanalizuoti ištuokos institutą, įvardinti santuokos nutraukimo teises pasekmes kaltam sutuoktiniui.

Nurodytajam tikslui pasiekti iškeliami šie uždaviniai:

- 1) išsiaiškinti santuokos nutraukimo sampratą, tvarką, teises pasekmes;
- 2) apžvelgti įvairias (sociologines, psichologines, ekonomines) santuokų iširimo prielaidas;
- 3) atskleisti santuokos nutraukimo ypatumus, esant vieno sutuoktinio kaltei;
- 4) išanalizuoti kaltės ypatumus ir jos konstatavimo pasekmes;

5) aptarti vedybinės sutarties įtaką santuokos nutraukimo teisinėms pasekmėms, esant vieno sutuoktinio kaltei;

6) įvertinti santuokos nutraukimo teisinio reglamentavimo naujoves ir aptarti pagrindines kylančias problemas;

7) išanalizuoti santuokos nutraukimo teisinių pasekmių turinį kaltam sutuoktiniui Lietuvoje bei palyginti jį su užsienio šalių šeimos teisėje įtvirtintomis normomis.

Yra gana daug teisės aktų ir teismų praktikos, reglamentuojančios santuokos nutraukimą, tačiau pagrindiniai literatūros **šaltiniai** yra Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau Civilinis kodeksas), Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartys civilinėse bylose.

Be teisinės literatūros šiame darbe yra naudojami ir socialinės literatūros šaltiniai, tokie kaip: Matulienės G. „Šeimos psichologija“, Bikulčiaus J. „Šeimyninio gyvenimo darna ir jos išsaugojimo paslaptys“ ir kiti.

Magistrinis darbas atliktas taikant lyginamosios teisėtyros, sisteminių, istorinių, statistinės analizės, loginį **metodus**. Civilinio kodekso normos nagrinėjamos kaip tarpusavyje susijusių normų visuma, atsižvelgiant į Lietuvos istorinę patirtį, užsienio valstybių patirtį, statistinius duomenis.

Taigi darbe remiamasi mokamąja, aprašomąja literatūra bei įstatymų komentarais. Taip pat nagrinėjami anksčiau galiojusieji įstatymai, taikant istorinį lyginamąjį metodą.

I. SANTUOKOS NUTRAUKIMAS

Santuoka ir šeima - visuomeninis istorinis darinys, susiformavęs civilizacijos aušroje. Šeima vystėsi tūkstantmečius, buvo paliesta įvairių pokyčių, tačiau jos esmė buvo ir yra ta pati. Santuoka – tai vyro ir moters sąjunga, kuri sudaroma bendro gyvenimo, vaikų gimimo, šeimos sukūrimo tikslais, o šeima yra bet kurios bendruomenės, visuomenės, valstybės ląstelė. Teisės šaltiniuose dar trečiame tūkstantmetyje prieš mūsų erą yra užfiksuotos normos, reguliuojančios šeiminius santykius. Santuokos nutraukimas visuomet buvo suvokiamas kaip nelaimė, kaip nepageidautinas reiškinys, nuo senų laikų buvo ieškoma būdų, kaip būtų galima šios blogybės išvengti, kaip sutaisyti nutarusius skirtis sutuoktinius. Štai XIX amžiuje Ciuriche buvo gajus paprotys uždaryti dviem savaitėm norinčius skirtis sutuoktinius bokšte, kuriame sudarytos specialios gyvenimo sąlygos: viena lova, vienas stalas, viena šakutė, viena lėkštė ir pan., absoliuti tylą ir izoliacija nuo išorinio pasaulio. Neretai sutuoktiniai pagyvenę kartu tokiomis sąlygomis susitaikydavo ir nusprendavo nebesiskirti⁴.

Pagal katalikų bažnyčios kanonų teisės kodeksą panaikinti teisėtai sudarytos santuokos neįmanoma. Tik vieno iš sutuoktinių mirtis galėjo nutraukti santuokos sakramentą. Vienintelė pilnutinių juridinių skyrybų forma, kurią sankcionavo bažnytinė jurisdikcija, buvo neteisėtai sudarytos santuokos pripažinimas negaliojančia, t. y. jos anulavimas. Pagal bažnytinius kanonus bendras vedybinis gyvenimas galėjo būti nutrauktas ir dvasiniam teismui suteikus separaciją, t. y. “separaciją stalui ir guoliui”. Tokios faktinės skyrybos nuo pilnutinių juridinių skyrybų skyrėsi tuo, kad buvo suteikiamos visam gyvenimui arba tik tam tikram laiko tarpui su galimybe atnaujinti santuoką. Esantys separacijoje sutuoktiniai sudaryti naujos santuokos negalėjo. Pasibaigus separacijos terminui, žmona ir vyras privalėjo vėl gyventi drauge. Separacijos bylos buvo nagrinėjamos pateikus prašymą vyskupui dėl santuokinės neištikimybės, žiaurios elgesio ir dėl vieno iš sutuoktinių įkalinimo. Dvasinio teismo prerogatyva išskirti sutuoktinius ar priversti gyventi drauge prieš jų norą riboja katalikų asmeninį gyvenimą ir kartu lėmė kitokius šeimyninius santykių sprendimų būdus. XIX a. – XX a. pr. egzistavo keletas būdų nutraukti nepavykusią santuoką be katalikų dvasinio teismo žinios: pabėgti ir sukurti nesantuokinę šeimą, pakeisti katalikų religiją, nužudyti savo sutuoktinį.

⁴ КАРАХАНИЯН, Т. *Брак и развод в свете мирового законодательства: юридический калейдоскоп*. Москва, 1998. С.52.

1863 – 1904 m. Žemaičių dvasinė konsistorija užregistravo 1973 bylas dėl ištvirkusio gyvenimo būdo. Tai 15 kartų daugiau nei per tą patį laikotarpį buvo gauta prašymų oficialioms ištuokoms (separacijai ir santuokos anuliavimui). Užregistruotų gana daug nesantuokinių šeimų ir nedidelis prašymų skaičius oficialioms ištuokoms byloja apie realų poreikį skyryboms ir menkas jų patenkinimo galimybes XIX a. – XX a. pr. visuomenėje. Kartu derėtų nepamiršti, kad kalbame tik apie nesantuokines šeimas, kurios pateko į dvasinio teismo akiratį. Tikras jų skaičius veikiausiai buvo keletą kartų didesnis.

Požiūris į santuoką ir jos nutraukimą bėgant metams kito. Anaipol ne visą laiką vyravo tokios liberalios pažiūros kaip šiandien į nesuituokusius ar išsuituokusius asmenis.

Santuokos nutraukimo tema yra aktuali šiandienai, kadangi nutrauktų santuokų skaičius auga, taip pat atsiranda nauji sutuoktinių tarpusavio santykiai, reguliuojami vedybinės sutarties. Be to, teisininkai profesionalai, dirbdami kasdienį savo darbą, vis dažniau priversti narplioti meilės, turto, neapykantos, skriaudų mazgą, į kurią mūsų likimus įtraukia vis greitėjantis gyvenimo tempas, atradimai, praradimai bei rizika. Statistikos departamento duomenimis kasmet šalyje šimtui įregistruotų santuokų tenka per 70 ištuokų.

Santuokos nutraukimas yra pakankamai sudėtingas procesas tiek psichologine, tiek teisine prasme, sukeliantis tiek teisinių, tiek finansinių, tiek moralinių padarinių. Santuokos nutraukimą teisiniu aspektu detalčiai reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Trečiosios knygos „Šeimos teisė“ normos. Yra išleistas ir CK Trečiosios knygos komentaras. Šia tema literatūros yra nedaug, kadangi palyginti neseniai įsigaliojo naujasis Civilinis kodeksas, naujai reglamentuojantis santuokos nutraukimą.

Gyvenimo šeimoje ypatumai, problemos yra aktualūs ir šiandieninėje visuomenėje. Deja, nuo 1990 metų kiekvienais metais santuokų mažėja. 1990m. buvo įregistruotos 36310 santuokos, tuo tarpu 2003 m. – 16975 santuokos, 2005 m. – 19938 santuokos, o 2006 m. – 21247 santuokos. 1990 m. įregistruota 12747 ištuokų, jų skaičius šimtui įregistruotų santuokų sudarė 35,1, 2003 m. – santuoką nusprendė nutraukti 10599 poros, tai sudarė 62,4 šimtui įregistruotų santuokų, 2005 m. – santuoką nutraukė 11097 poros, o 2006 m. jau 11299 poros. Pagal statistiką per 16 nepriklausomybės metų ištuokų skaičius padidėjo vos ne dvigubai.

Ypač daug ištuokų įregistruota 2001 m., jų skaičius šimtui įregistruotų santuokų sudarė 69,9.

Vyrai dažniausiai skiriasi būdami 30-34 metų amžiaus, moterų santuoka daugiausia nutrūksta sulaukus 25-29 metų⁵.

Statistiškai poros, kurios tuokiasi 20 metų ir mažiau turi patį didžiausią šansą išsiskirti. Be to dažniau skiriasi poros, gaunančios mažesnes pajamas ir turinčios žemesnį išsilavinimą. Išimtimi iš šios taisyklės laikomos moterys, kurios turi daugiau nei vieną aukštojo mokslo baigimo diplomą, bei apsirūpinusios materialiai, tokios moterys dažniau nutraukia santuoką nei mažiau išsilavinusios ir nedideles pajamas turinčios⁶.

Apibendrinus galima teigti, kad kasmet santuokų skaičius mažėja, o skyrybų daugėja. Ši perspektyva nėra guodžianti, jei į šeimą žiūrėsime, kaip į pagrindinę ir svarbiausią valstybės ir visuomenės ląstelę.

1.1. Santuokos nutraukimo sąlygos

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (trumpinama – CK) 3.49 straipsnis numato, kad santuoka pasibaigia vienam iš sutuoktinių mirus arba ją nutraukus įstatymų nustatyta tvarka. Priklausomai nuo sutuoktinių valios, susiklosčiusių aplinkybių ir įstatyme numatytų santuokos nutraukimo sąlygų, santuoka gali būti nutraukiama tik teismo proceso tvarka trimis skirtingais pagrindais:

- I. abiejų sutuoktinių bendru sutikimu;
- II. vieno sutuoktinio prašymu;
- III. dėl sutuoktinių (sutuoktinio) kaltės.

Nutraukiant santuoką įvairūs sutuoktinių turtinių ir asmeninių santykių klausimai sprendžiami tiek sutuoktinių susitarimu, tiek ir teismo valia, atsižvelgiant į sutuoktinių ir jų vaikų interesus.

I. Esant Civilinio kodekso 3.51 straipsnyje numatytoms sąlygoms, sutuoktiniai gali pasinaudoti paprasčiausiu būdu - nutraukti santuoką **abiejų sutuoktinių bendru sutikimu**. Šis būdas yra ne tik paprasčiausias, bet ir greičiausias bei mažiausiai sukeltantis skausmo sutuoktiniams, kadangi santuoka nutraukiama abiejų sutuoktinių sutikimu, o tai reiškia, kad nėra sutuoktinių ginčo nei dėl santuokos nutraukimo, nei dėl teisinių jos nutraukimo pasekmių.

Toks santuokos nutraukimo būdas yra galimas esant visoms šioms sąlygoms:

⁵ Lietuvos statistikos metraštis 2004. Vilnius: Statistikos departamentas, 2004. P.69-70.

⁶ АРОНС, К. *Развод: Крах или новая жизнь?* Москва, 1995. С.75.

- 1) nuo santuokos sudarymo yra praėję daugiau nei vieneri metai;
- 2) abu sutuoktiniai yra sudarę sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių (turto padalijimo, vaikų išlaikymo ir pan.);
- 3) abu sutuoktiniai yra visiškai veiksniūs.

Reikalavimas, kad nuo santuokos sudarymo praėtų daugiau nei vieneri metai yra tikslingas, kadangi per pirmuosius bendro gyvenimo metus sutuoktiniai turi prisitaikyti vienas prie kito, apsiprasti su mintimi, jog šalia yra asmenybė, kuri turi savo nuomonę, savitą ir neretai skirtingą požiūrį į daugelį dalykų, jog kartu gyvenančio žmogaus norų turi būti paisoma. Abu sutuoktiniai privalo išmokti gerbti vienas kitą, nesutampant požiūriams į vieną ar kitą gyvenimišką situaciją ieškoti kompromisų. Būtent todėl draudžiama skirtis pirmaisiais santuokos metais. Įstatymų leidėjo pozicija – neleisti elgtis sutuoktiniams impulsyviai, neapgalvotai, nes dažniausiai praėjus adaptacijos laikotarpiui sutuoktiniai sugeba sukurti darnias šeimas. Metų terminas taikomas tik norint nutraukti santuoką abiejų sutuoktinių prašymu, nebūtina laukti metų, norint nutraukt santuoką, kuomet yra šios sąlygos: po santuokos sudarymo vienas sutuoktinis teismo sprendimu pripažintas neveiksniumi; vienas iš sutuoktinių pripažintas nežinia kur esančiu; vienas sutuoktinis atlieka laisvės atėmimo bausmę ilgiau nei vienerius metus už netyčinį nusikaltimą, bei tada, kai santuoka nutraukiama dėl sutuoktinio (sutuoktinių) kaltės.

Abu sutuoktiniai, sutikdami, kad jų santuoka iširo, privalo susitarti ir dėl teisinių jos nutraukimo pasekmių. Jeigu sutuoktiniai nesutaria dėl minėtų pasekmių, nutraukti santuoką tokia tvarka draudžiama.

Tai, kad sutuoktiniai sutaria dėl teisinių santuokos nutraukimo pasekmių gali įrodyti sudaryta sutuoktinių sutartis santuokos nutraukimo pasekmių klausimu. Sutartis turi būti sudaryta raštu, tačiau įstatymas nereikalauja notarinio jos tvirtinimo. Tokią sutartį sutuoktiniai gali surašyti ir patys, tačiau siekiant saugumo ir tikslumo patartina, kad sutuoktinių prašymu sutartį parengtų advokatas.

Minėtoje sutartyje privalo būti aptarta:

- 1) turto, esančio bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, padalijimas. Sutartyje turi būti išvardyti daiktai ir kitoks turtas, kurį sutuoktiniai pripažįsta bendrąja jungtine nuosavybe, nurodomas teisinis to turto įsigijimo pagrindas, turi būti ir aptarta, koks turtas atitenka vienam ir koks kitam sutuoktiniui.

- 2) Sutuoktinių tarpusavio išlaikymas. Sutartyje turi būti nurodyta, kuris sutuoktinis išlaikys kitą sutuoktinį, koku būdu žadama tai padaryti. Sutartyje taip pat pažymima, jeigu

išlaikymo nereikia nė vienam sutuoktiniui. Beje, sutuoktinis, kuris pagal sutartį nereikalauja išlaikymo turi teisę nutraukus santuoką pasikeitus aplinkybėms kreiptis į teismą dėl išlaikymo dydžio priteisimo ar pakeitimo.

3) Sutuoktiniams turint nepilnamečių vaikų, reikalingas susitarimas, dėl nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos nutraukus santuoką, turi būti aptarti atskirai gyvenančio tėvo (motinos) vaiko lankymo, auklėjimo ir pan. klausimai.

4) turi būti numatytas nepilnamečių vaikų išlaikymas: nurodytas konkretus jų išlaikymo būdas ir dydis: konkreti suma, periodiniai mokėjimai, natūra.

Sutartis dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių turi neprieštarauti vedybų sutarčiai (jei ji buvo sudaryta), o taip pat viešajai tvarkai, nepažeisti nepilnamečių vaikų ar vieno iš sutuoktinių teisių ir teisėtų interesų, priešingu atveju teismas atsisakys ją tvirtinti.

Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kad teismo patvirtintas sutartis vėliau bandoma nugincyti bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais (pavyzdžiui, kaip sudarytas dėl suklydimo, apgaulės ir kt.), tačiau Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika liudija, kad teismo patvirtintai sutuoktinių sutarčiai dėl santuokos nutraukimo pasekmių netaikomos CK pirmosios knygos II dalies normos dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais ar niekiniais.

Pažymėtina, kad iš esmės pasikeitus aplinkybėms po santuokos nutraukimo, esant būtinybei, sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių sąlygas teismas sutuoktinių (-o) prašymu gali pakeisti. CK 3.53 straipsnio 3 dalyje nurodomos pavyzdinės aplinkybės: vieno buvusio sutuoktinio liga, nedarbingumas ir kt.

Teismai vengia pernelyg plačiai aiškinti įstatymą ir laikosi praktikos, kad po santuokos nutraukimo iš esmės pasikeitusios aplinkybės neturėtų lemti buvusių sutuoktinių susitarimo dėl turto pakeitimo, kad nebūtų pažeisti trečiųjų asmenų teisėti interesai, išskyrus išimtinius atvejus, kai to reikalauja prioritetingas vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas (CK 3.3 straipsnio 1 dalis) ir kai toks sprendimas atitinka teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principą (CK 1.5 straipsnio 4 dalis).

Teismai vertina, ar pareiškėjas nepiktnaudžiauja iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutu, siekdamas sau tam tikros turtinės naudos.

Santuokos nutraukimo byla abiejų sutuoktinių bendru sutikimu nagrinėjama supaprastinto proceso tvarka, o tai lemia ginčo tarp sutuoktinių nebuvimas. Teismas privalo tik patikrinti, ar sutuoktinių sudaryta sutartis dėl santuokos nutraukimo pasekmių yra teisėta, ar nepažeidžia kieno nors teisių ir ar sutuoktinių jau nėra galimybės sutaikyti.

Supaprastintas procesas – tai speciali bylų nagrinėjimo tvarka (ypatingoji teiseną), kai byla nagrinėjama ne pagal bendrąsias ginčo (ieškinio) proceso taisykles, o pagal specialiąsias taisykles, kurios nustato neformalią bylos nagrinėjimo tvarką, leidžiančią greičiau ją išnagrinėti. Šios teisenos taikymą Aukščiausiasis Teismas yra pakomentavęs 2001 m. lapkričio 5 d. Lietuvos teismams skirtoje konsultacijoje⁷, kurioje nurodo, kad “Bylų dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu (CK 3.51 straipsnis), taip pat bylų dėl santuokos nutraukimo vieno sutuoktinio prašymu (CK 3.55 straipsnis) nagrinėjimo tvarką nustato CPK penktos dalies trisdešimt penktas skyrius – “Ypatingoji teiseną”. Tai reiškia, kad atitinkamos materialinės bei procesinės teisės normos numato tam tikrus atvejus, kuomet santuoka, nesant dviejų ginčo šalių, turinčių priešingus interesus, ir nesant ginčo dėl teisės, gali būti nutraukta ne ginčo teisenos tvarka. Šiuo atveju subjekcinė teisė nėra pažeista, o teismas savo sprendimu tik apsaugo subjekcinę teisę ir sudaro reikiamas sąlygas jai įgyvendinti”.

Vadinasi, ginčo nebuvimas šiais dviem santuokos nutraukimo atvejais nulemia tokių bylų nagrinėjimo procesą. Teismo paskirtis čia yra tik padėti sutuoktiniams įgyvendinti savo apsisprendimą nutraukti santuoką ir įsitikinti, kad toks jų santykių pasikeitimas nepakenks kitų šeimos narių interesams, kad nebūtų pažeisti įstatymais nustatyti reikalavimai ir kad būtų tinkamai išspręsti su santuokos nutraukimo pasekmėmis susiję klausimai.

Įstatymas numato, kad prašymai dėl santuokos nutraukimo bendru sutikimu teisme išnagrinėjami ne vėliau kaip per trisdešimt dienų nuo jų priėmimo dienos.

Prašyme teismui sutuoktiniai privalo nurodyti priežastis, dėl kurių santuoka iširo, ir pateikti sudarytą sutartį dėl teisinių santuokos nutraukimo pasekmių. Visgi, reikalavimas prašyme nurodyti priežastis, dėl kurių santuoka iširo, mano manymu, yra netikslingas. Dauguma sutuoktinių nurodo charakterių nesutapimą, tačiau tai nieko nepasako apie tikrąsias priežastis. Taip pat, šis santuokos nutraukimo būdas pasižymi geranoriškumu ir laisva valia. Sutuoktiniai, sudarydami santuoką, laisva valia ir savo noru išreiškia pageidavimą būti kartu ir nereikalaujama nurodyti priežastis dėl ko. Todėl ir santuokos nutraukimo metu, kai abi pusės sutinka ir nori nutraukti santuoką, tai turi būti grindžiama geranoriškumo principu, ir neturėtų būti reikalaujama nurodyti priežastis, kurios šiuo atveju yra netikslingas formalumas.

⁷Lietuvos teismų praktika. Civilinė teisė ir civilinis procesas. Nutartys, nutarimai, apžvalgos, konsultacijos. 2000 01 11 – 2002 01 17. Nr. 1. Vilnius, 2002. P.844.

Pasirinkus šį santuokos nutraukimo būdą, sutuoktiniai yra atleidžiami nuo žyminio mokesčio mokėjimo.

II. Antrasis santuokos nutraukimo pagrindas yra **santuokos nutraukimas vieno sutuoktinio prašymu** (nekeliant klausimo dėl antrojo sutuoktinio kaltės). Tokį ištuokos būdą reglamentuoja Civilinio kodekso 3.55 – 3.59 straipsniai. Santuoka vieno sutuoktinio prašymu gali būti nutraukta tik esant bent vienai iš keturių CK 3.55 straipsnyje nurodytų sąlygų:

- 1) sutuoktinių separacija, trunkanti ilgiau nei vienerius metus;
- 2) vienas sutuoktinis pripažintas teismo sprendimu neveiksniu po santuokos sudarymo;
- 3) vienas sutuoktinis teismo sprendimu pripažintas nežinia kur esančiu;
- 4) vienas sutuoktinis atlieka laisvės atėmimo bausmę ilgiau nei vienerius metus už netyčinį nusikaltimą.

Sutuoktinių separacija, trunkanti ilgiau nei vienerius metus yra pagrindas nutraukti santuoką minėta tvarka tik tuomet, jei separacija buvo patvirtinta teismo tvarka, t.y. laikantis įstatyme nurodytos procedūros, todėl ši norma neapima faktinio gyvenimo skyrium, neįforminto teismo tvarka.

Civilinio kodekso 3.72 straipsnio 9 dalyje įtvirtinta speciali norma: kai santuoka nutraukta pagal vieno sutuoktinio prašymą dėl kito sutuoktinio neveiksnumo, sutuoktinis, kurio iniciatyva buvo nutraukta santuoka, privalo atlyginti neveiksnaus buvusio sutuoktinio gydymo ir priežiūros išlaidas, jei jos nėra padengiamos iš valstybinio socialinio draudimo lėšų.

Kuomet santuoką nutraukti prašantis sutuoktinis yra neveiksnius, prašymą dėl santuokos nutraukimo gali paduoti ir neveiksnaus sutuoktinio globėjas.

Tuo atveju, kai vienas iš sutuoktinių yra neveiksnius, privalomas globos institucijos dalyvavimas teismo posėdyje.

Sutuoktinis ar neveiksnaus sutuoktinio globėjas turi teisę pareikšti, kad dėl santuokos iširimo kaltas pareiškėjas. Jei teismas tokį prašymą pripažins pagrįstu, jis santuoką nutrauks kitu pagrindu – dėl sutuoktinio ar abiejų sutuoktinių kaltės.

Pagal Civilinio kodekso 2.28 str. fizinį asmenį teismas gali pripažinti nežinia kur esančiu, jeigu jo gyvenamojoje vietoje vienerius metus nėra duomenų, kur jis yra. Tuo atveju, kai negalima nustatyti dienos, kurią gauti paskutiniai duomenys apie nesantįjį, nežinia kur buvimo pradžia laikoma ateinančių metų sausio pirmoji diena.

Ketvirtoji sąlyga, kuriai esant vienas iš sutuoktinių gali prašyti nutraukti santuoką, yra kito sutuoktinio atliekama laisvės atėmimo bausmė, trunkanti ilgiau nei vienerius metus už

netyčinį nusikaltimą. Reikia pažymėti, kad už tyčinį nusikaltimą šiuo pagrindu ieškinių reikšti negalima. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 16 straipsnyje įtvirtinta neatsargaus nusikaltimo samprata reiškia, kad jis padarytas dėl nusikalstamo pasitikėjimo arba nusikalstamo nerūpestingumo. Nusikaltimas yra padarytas dėl nusikalstamo pasitikėjimo, jeigu jį padaręs asmuo numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti Baudžiamajame kodekse numatyti padariniai, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi jų išvengti, nusikalstamas nerūpestingumas reiškia, kad jį padaręs asmuo nenumatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti Baudžiamajame kodekse numatyti padariniai, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo tai numatyti.

Visi šie atvejai panašūs tuo, kad juose nėra kalbama apie vieno iš sutuoktinių kaltę dėl santuokos neišsaugojimo. Norintis nutraukti santuoką sutuoktinis nepateikia kaltinimų kitam sutuoktiniui dėl santuokos iširimo, nėra kalbama apie kito sutuoktinio kaltę. Minėtais atvejais sutuoktiniai dėl įvairių priežasčių negali nutraukti santuokos bendru sutarimu, negali susitarti dėl santuokos nutraukimo pasekmių. Kartais sutuoktiniai tarpusavyje nesugeba susitarti dėl santuokos nutraukimo pasekmių, o tais atvejais, kai vienas sutuoktinis yra neveiksnus ar pripažintas nežinia kur esančiu, tiesiog nėra įmanoma pasiekti abipusį susitarimą, štai todėl norintis nutraukti santuoką sutuoktinis gali vienas inicijuoti santuokos nutraukimo bylą.

Prašymas nutraukti santuoką pateikiamas pareiškėjo gyvenamosios vietos teismui ir yra nagrinėjamas supaprastinto proceso tvarka - byla nagrinėjama ypatingąja teiseną.

Sutuoktinis, prašantis nutraukti santuoką, prašyme turi nurodyti bent vieną iš aukščiau nurodytų sąlygų, taip pat taip pat turi būti nurodyta, kaip bus dalinamas sutuoktinių bendras turtas, kaip pareiškėjas įvykdys savo pareigas kitam sutuoktiniui ir nepilnamečiams vaikams.

Jeigu byla nagrinėjama dėl santuokos nutraukimo pagal vieno sutuoktinio prašymą, tai Civilinio kodekso 3.54 straipsnyje numatytas taikinimo priemonės netaikomos. Tai reiškia, kad teismas neturi teisės nustatyti iki šešių mėnesių termino sutuoktiniams susitaikyti ir šiam laikotarpiui sustabdyti bylos nagrinėjimą. Taip nuspręsta dėl to, kad tam tikrais atvejais neįmanoma įgyvendinti sutaikinimo procedūros. "Pavyzdžiui, jeigu vienas sutuoktinis pripažintas nežinia kur esančiu arba neveiksnium, objektyviai neįmanoma susitaikyti sutuoktinių, nes valią gali išreikšti tik vienas iš jų"⁸.

Be to, kai kuriais atvejais taikinimo procedūra yra netikslinga, pavyzdžiui dėl gana ilgo sutuoktinių gyvenimo skyrium. Tarkim, jei sutuoktiniai gyvena skyrium ilgiau nei vienerius

⁸ MIKELĖNAS, V., KESERAUSKAS, Š., SMIRNOVIENĖ, Z. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: Šeimų teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P.128.

metus ir bendro gyvenimo neatnaujino, priedo vienas iš sutuoktinių prašo santuoką nutraukti, egzistuoja menka tikimybė, kad jie susitaikys. Nors šiais atvejais teismas negali nustatyti susitaikymo termino ir sustabdyti bylos, jis turi teisę pasiūlyti šalims susitaikyti. Pavyzdžiui, teismas gali pasiūlyti šalims pasinaudoti neteisinėmis taikinimo procedūromis – kreiptis į šeimos krizių centrą, prašyti kvalifikuotos psichologų pagalbos. Jeigu šalys su tokio pasiūlymu sutinka, teismas gali atidėti bylos nagrinėjimą.

Teismas, atsižvelgdamas į vieno sutuoktinio amžių, santuokos trukmę, sutuoktinių nepilnamečių vaikų interesus, gali atsisakyti nutraukti santuoką, jeigu santuokos nutraukimas padarytų esminės turtinės ir neturtinės žalos vienam sutuoktiniui ar jų nepilnamečiam vaikams. Remiantis Civilinio kodekso 3.53 str. 1 dalimi galima teigti, jog teismas neprivalo tenkinti sutuoktinio prašymo nutraukti santuoką, jeigu nėra įsitikinęs, kad ji tikrai iširo. Sutuoktiniai privalo pateikti teismui įrodymus, kurie teismą įtikintų santuokos iširimu. Nagrinėdamas konkrečią bylą, teismas gali atsižvelgti ir į kitas svarbias aplinkybes. Pavyzdžiui, sprendžiant, tenkinti prašymą ar ne, gali tekti atsižvelgti į kito sutuoktinio sveikatos būklę, arba į tai, kad sutuoktinis po ištuokos gali netekti gyvenamosios patalpos. Ypač svarbu įvertinti tokias aplinkybes, kai santuoką prašoma nutraukti dėl kito sutuoktinio pripažinimo neveiksniu ar dėl sutuoktinio nuteisimo už netyčinį nusikaltimą. Santuoka kuria tam tikras sutuoktinių tarpusavio pareigas, įpareigoja sutuoktinius vienas kitą moraliai ir materialiai remti, rūpintis vienas kitu, užjausti bei palaikyti vienas kitą. Šios pareigos nesibaigia vieną sutuoktinį pripažinus neveiksniu ar nuteisus už netyčinį nusikaltimą. Dar daugiau, neveiksniui sutuoktiniui ypatingai svarbi antrosios pusės priežiūra ir parama, o netyčinį nusikaltimą padaręs sutuoktinis taip pat vertas užuojautos, palaikymo ir supratimo.

Pagal Civilinio kodekso 3.59 straipsnį teismas, nutraukdamas santuoką, išsprendžia sutuoktinių bendro turto padalinimo, vieno sutuoktinio ir vaikų išlaikymo klausimus, išskyrus atvejus, kai turtas yra padalytas bendru sutuoktinių susitarimu, patvirtintu notarine tvarka.

III. Ypatingas teisinės pasekmes sukelia santuokos nutraukimas **dėl vieno ar abiejų sutuoktinių kaltės**. Sutuoktinis turi teisę reikalauti nutraukti santuoką dėl sutuoktinio kaltės, jei ji faktiškai iširo dėl kito sutuoktinio kaltės. Tai reiškia, kad nėra draudžiama, net ir esant sutuoktinio kaltei, kartu kreiptis į teismą dėl santuokos nutraukimo bendru sutikimu. Pastarasis ištuokos būdas – naujas santuokos nutraukimo pagrindas, kurio nebuvo anksčiau galiojusiam Santuokos ir šeimos kodekse. Be to, dabartiniame santuokos nutraukimą reglamentuojančiame įstatyme nurodyta, kad visais atvejais santuoka nutraukiama teismo

tvarka, t. y. panaikintas buvusiamie Santuokos ir Šeimos kodekse numatytas santuokos nutraukimas administracine tvarka (civilinės metrikacijos įstaigoje). Tokia nuostata pasirinkta todėl, jog santuokos nutraukimas sukelia sunkių teisinių padarinių tiek sutuoktiniams, tiek tretiesiems asmenims (sutuoktinių vaikams, kreditoriams ir pan.), tad jį turi kontroliuoti teismas. Pripažįstant sutuoktinių lygiateisiškumo principą naujasis įstatymas taip pat neberiboja vyro teisės nutraukti santuoką.

Santuokos nutraukimą dėl vieno iš sutuoktinių kaltės reglamentuoja CK 3.60 straipsnis. Šiame straipsnyje numatytos pagrindinės sąlygos, kurioms esant galime teigti, kad kitas sutuoktinis yra kaltas dėl santuokos iširimo:

- 1) Jei santuoka faktiškai iširo dėl kito sutuoktinio kaltės;
- 2) Jei sutuoktinis iš esmės pažeidė savo kaip sutuoktinio pareigas ir dėl to bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas;
- 3) Jei kitas sutuoktinis nuteisiamas už tyčinį nusikaltimą arba yra neištikimas, arba žiauriai elgiasi su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais, arba paliko šeimą ir daugiau kaip vienerius metus visiškai ja nesirūpina.

Visos šios sąlygos susiveda į vieną pagrindinę – kaltės sampratą. Kaltė, kaip santuokos nutraukimo sąlyga, bus plačiau analizuojama kitame skyriuje.

Siekiant santuoką nutraukti vienu iš Civilinio kodekso 3.60 straipsnyje numatytų pagrindų (dėl sutuoktinio kaltės) reikia pateikti teismui ieškinį. Prie ieškinių turi būti pridėti dokumentai bei kiti įrodymai, kurias grindžiami reikalavimai, taip pat duomenys, kad žyminis mokestis sumokėtas bei prašymai dėl įrodymų, kurių neįmanoma pateikti, išreikalavimo, nurodant priežastis, kodėl negalima pateikti šių įrodymų. Įstatymas kelia tam tikrus reikalavimus ieškinių turiniui. Ieškinyje turi būti nurodoma:

- 1) teismo, kuriam paduodamas pareiškimas, pavadinimas;
- 2) dalyvaujančių byloje procesinė padėtis (kas yra ieškovas, atsakovas, suinteresuoti asmenys, taip pat jų atstovai ir kt.), vardas, pavardė, asmens kodas, gyvenamoji vieta; ieškovo ir atsakovo (jūsų ir sutuoktinio) turi būti nurodyta gimimo data ir vieta;
- 3) dokumento pobūdis ir dalykas;
- 4) motyvai, dėl kurių paduodamas pareiškimas nutraukti santuoką;
- 5) jei sutuoktiniai turi vaikų – duomenys apie vaikus (vardas, pavardė, gimimo data) ir reikalavimas dėl jų gyvenamosios vietos nustatymo bei išlaikymo priteisimo, jei jų gyvenamoji vieta ir išlaikymas nėra nustatytas tėvų susitarimu; jei vaikų gyvenamoji vieta ir

išlaikymas yra nustatyti tėvų susitarimu, kartu su ieškiniu teismui turi būti pateikiamas šis susitarimas;

6) nurodymas, kuo pasireiškia atsakovo kaltė dėl santuokos iširimo;

7) aplinkybės, patvirtinančios ieškinio dalyką ir įrodymai, patvirtinantys šias aplinkybes;

8) duomenys apie bendrą sutuoktinių turtą ir reikalavimas jį padalyti, išskyrus atvejus, kai sutuoktiniai turtą pasidalijo notaro patvirtinta sutartimi arba kai sutuoktiniai dalintino turto neturi, taip pat reikalavimas dėl išlaikymo sutuoktiniui priteisimo arba nuoroda, kad išlaikymo nereikalaujama arba išlaikymas nustatytas šalių susitarimu;

9) duomenys apie sutuoktinių ar vieno iš jų kreditorius (t.y. asmenis, kuriems jūs ar sutuoktinis esate skolingi ar kurie turi reikalavimo teisę) ir nurodymas, kad ieškovas yra pranešęs jam žinomiems kreditoriams apie bylos iškėlimą;

10) prašymas dėl to, kokios sutuoktinių pavardės turi būti po santuokos nutraukimo;

11) informacija ar byla bus vedama per advokatą;

12) pridedamų prie ieškinio dokumentų sąrašas. Tarp pridedamų dokumentų turi būti santuokos liudijimo originalas, vaikų gimimo liudijimų nuorašai, pažymos apie šalių gaunamas pajamas, išskyrus atvejus, kai ieškovas neturi galimybių pateikti šiuos dokumentus;

13) dokumentą paduodančio asmens parašas ir jo surašymo data.

Svarbią teisinę reikšmę turi santuokos nutraukimo momentas, nes su juo siejamas turtinių ir asmeninių neturtinių sutuoktinių tarpusavio santykių pasibaigimas. Naująją santuoką buvę sutuoktiniai gali sudaryti tik nutraukę ankstesniąją, taip pat įregistruoti partnerystę gali tik tuomet, kai nebevaržo ankstesnės santuokos saitai.

Dabar galiojančio Civilinio kodekso 3.66 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad „santuoka laikoma nutraukta nuo teismo sprendimo ją nutraukti įsiteisėjimo dienos“. Straipsnio 1 dalyje nustatyta kitokia taisyklė, nei buvo įtvirtinta Santuokos ir šeimos kodekse. Anksčiau galiojusio įstatymo 40 straipsnyje įtvirtinta norma skelbė, kad „santuoka laikoma pasibaigusia nuo to laiko, kai bent vienas iš sutuoktinių įregistruoja santuokos nutraukimą civilinės metrikacijos organuose“⁹. Ši nuostata sudarydavo keblumą bei sukeldavo teisiškai neapibrėžta padėtį, kadangi jei nei vienas iš sutuoktinių neįregistruodavo ištuokos, santuoka formaliai galiojo, nežiūrint į tai, kad sutuoktiniai nebepalaikydavo jokių artimesnių santykių.

⁹ Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas (Valstybės žinios, 1969, Nr. 21-186. P.20.)

Toks santuokos nutraukimo reglamentavimas dažnai pažeisdavo sutuoktinių ar vieno iš jų teises ir teisėtus interesus, pavyzdžiui, tebegaliojant tėvystės prezumpcijai, kaip vaiko, gimusio nutraukus santuoką, tėvas buvo įrašomas jo motinos sutuoktinis. Pagal dabar galiojantį Civilinį kodeksą santuoka nutraukiama tik teismo tvarka ir baigiasi įsiteisėjus teismo sprendimui ją nutraukti. Teismo sprendimas įsiteisėja per keturiolika dienų nuo jo priėmimo. Sprendimas gali būti apskūstas apeliacine tvarka, tuomet, jei teismo sprendimas nėra panaikinamas, jis tampa galiojančiu apeliacine tvarka išnagrinėjus bylą¹⁰.

„Teismas per tris darbo dienas po teismo sprendimo nutraukti santuoką įsiteisėjimo dienos privalo išsiųsti kopiją teismo buvimo vietos civilinės metrikacijos įstaigai, kuri įregistruoja santuokos nutraukimo faktą“¹¹.

CK 3.66 straipsnio 2 dalyje nustatyta teismo, priėmusio sprendimą dėl santuokos nutraukimo, pareiga per tris darbo dienas, po to kai įsiteisėja sprendimas, išsiųsti jo kopiją teismo buvimo vietos civilinės metrikacijos įstaigai. Civilinės metrikacijos įstaiga, gavusi teismo sprendimą, padaro santuokos nutraukimo įrašą, išduoda buvusiems sutuoktiniams ištuokos liudijimus. Ištuokos registracija nustatyta siekiant apsaugoti ne tik buvusių sutuoktinių interesus, bet ir viešąjį interesą. Ištuokos registracija turi įrodomąją reikšmę. Neįregistravus teismo sprendimo nutraukti santuoką, gali atsirasti neigiamų teisinių pasekmių. Norėdamas įregistruoti partnerystę, sudaryti naują santuoką, išsituokęs sutuoktinis, privalės pateikti ištuokos liudijimą. Ištuokos liudijimas yra įrodymas, jog nėra kliūčių naujos santuokos sudarymui¹².

Nagrinėdamas santuokos nutraukimo bylas teismas kiekvienu konkrečiu atveju privalo labai kruopščiai išsiaiškinti visas bylai reikšmingas aplinkybes, pateiktą teismui medžiagą ir t.t., tam, kad įsitikintų, jog šeima tikrai iširo ir nebėra kitos išeities kaip tik santuoką nutraukti.

Taigi visi su santuokos nutraukimu susiję klausimai pavesti spręsti išimtinai tik teisminėms institucijoms. Tai irgi yra tam tikra naujovė išplečianti teismų kompetenciją.

Be to, teismas yra įpareigotas būti aktyviu nagrinėjant šeimos ginčus, o taip pat ir santuokos nutraukimo klausimus. Šią nuostatą išaiškino Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nutartyje priimtoje civilinėje byloje 2002 m. rugsėjo 16 d. Nutartyje teigiama, kad „Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, Lietuvos

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340, 279 str.)

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, 3.66 str. 2 d.)

¹² MIKELĖNAS, V., KESERAUSKAS, Š., SMIRNOVIENĖ, Z. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P.138-139.

Respublikos CK 3.3, 3.161 straipsniai, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas kaip vieną pagrindinių šeimos teisės principų nustato vaiko teisių ir interesų prioritetinę apsaugą. Šį principą įgyvendinti yra įmanoma tik tada, kai teismas, spręsdamas šeimos bylas, yra aktyvus, savo iniciatyva siekia išsiaiškinti ginčo esmę. Vadinasi, teismas, nagrinėdamas šeimos ginčus, privalo būti aktyvus, padėti šalims įgyvendinti jų teises, nes tokiose bylose sprendžiamas ne tik privataus, bet ir viešo intereso apsaugos klausimas. Tik teismui esant aktyviam yra įmanoma apginti vaikų teises ir interesus bei silpnesnio sutuoktinio interesus¹³.

CK 3.60 straipsnio pirmoje santuokos nutraukimo sąlygoje įtvirtina sutuoktinio teisė, o ne pareiga reikalauti nutraukti santuoką dėl kito sutuoktinio kaltės. Sutuoktiniai gali kreiptis dėl santuokos nutraukimo kitu pagrindu – prašyti teismą nutraukti santuoką bendru susitarimu. Jie taip pat gali pasiringti separacijos režimą, o po metų vienas iš jų gali nutraukti santuoką CK 3.66 straipsnio pagrindu. Nutraukti santuoką dėl kito sutuoktinio kaltės negalima piktnaudžiauti. Todėl kreiptis į teismą su prašymu nutraukti santuoką remiantis CK 3.60 straipsniu galima tik tada, kai kitas sutuoktinis iš tikrųjų kaltas, kad santuoka iširusi. Kai siekiama atkeršyti kitam sutuoktiniui, atimti iš jo teisę į išlaikymą ar nepagrįstai prisiteisti nuostolių atlyginimą, tokiais atvejais piktnaudžiaujama savo teise ir reikalavimas neturi būti tenkinamas. Reikalauti nutraukti santuoką pagal CK 3.60 straipsnį galima neatsižvelgiant į tai, kiek laiko praėję, kai sudaryta santuoka, nors mažiau ne metai.

Santuokos nutraukimo dėl vieno sutuoktinio kaltės instituto įteisinimas aiškinamas keliomis priežastimis. “Pirma, santuoka yra sutartis. Kaip ir bet kuri kita sutartis, santuoka gali baigtis arba šalims susitarus, arba kitai šaliai iš esmės pažeidus savo pareigas. Antra, kai vienas sutuoktinis iš esmės pažeidžia savo santuokines pareigas, teisingumas reikalauja suteikti kitam – nukentėjusiam sutuoktiniui tam tikrą teisę. Trečia, iš esmės pažeidusiam savo santuokines pareigas sutuoktiniui turi atsirasti atsakomybė. Ketvirta, kaltės principo įvedimas į šeimos teisę turi prevencinę ir auklėjamąją reikšmę¹⁴. Dėl šių priežasčių santuokos nutraukimą dėl kito sutuoktinio kaltės numato daugelio užsienio valstybių teisė.

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 16 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje N. Z. prieš V. Z., Nr. 3K-3-1008/2002, kat. 69.5.1.; 69.7.

¹⁴ MIKELĖNAS, V., KESERAUSKAS, Š., SMIRNOVIENĖ, Z. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P.132.

1.2. Kaltė kaip santuokos nutraukimo sąlyga bei jos konstatavimo pasekmės

Dabar galiojančiame įstatyme skiriama "kalta" ir "nekalta" ištuoka, t. y., ištuoka esant vieno ar abiejų sutuoktinių kaltei dėl santuokos iširimo ir ištuoka nesant tokios kaltės, ir atitinkamai nustatomos skirtingos santuokos nutraukimo pasekmės, atsižvelgiant į tai, buvo ar nebuvo kito sutuoktinio kaltė dėl santuokos nutraukimo. Pagal CK 3.60 str. 2 dalį sutuoktinis pripažįstamas kaltu dėl santuokos iširimo, jeigu jis iš esmės pažeidė savo kaip sutuoktinio pareigas ir dėl to bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas.

Kaltė šeimos teisėje suprantama savitai. Kalbant apie sutuoktinio kaltę nėra taikoma CK 6.248 straipsnyje pateikta kaltės samprata, CK 3.60 straipsnio 2 dalis yra specialioji norma, lyginant ją su CK 6.248 straipsniu.

Dabartinis įstatymas sutuoktinio kaltę dėl santuokos iširimo apibrėžia kaip santuokinių pareigų pažeidimą iš esmės. Sutuoktinio pareigos įtvirtintos CK 3.26, 3.27, 3.28, 3.30, 3.35, 3.36, straipsniuose.

CK 3.26 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtintas sutuoktinių lygiateisiškumo principas: „sutuoktiniai turi lygias teises ir vienodą civilinę atsakomybę vienas kitam bei vaikams santuokos sudarymo, jos trukmės ir jos nutraukimo klausimais“

Sutuoktinių lygiateisiškumas yra ir konstitucinis principas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje. Šis principas paremtas sutuoktinių lygiom teisėm bei visų asmenų lygybe.

Vyrų ir moterų teisių lygybė yra vienas iš esminių Lietuvos Respublikos teisės sistemos principų. Sudarę santuoką vyrai ir moterys nepraranda šios lygybės, santuoka neapriboja nei vyrų nei moterų teisių.

Lygiateisiškumo principas reiškia, kad visi svarbiausi šeimos klausimai sprendžiami drauge abiejų sutuoktinių, sprendimai šeimoje priimami remiantis vyro ir žmonos lygiomis teisėmis bei laisva valia. Nė vienas sutuoktinis neturi galios spręsti svarbių šeimos klausimų prieš kito valią, sprendžiant įvairius klausimus draudžiama naudoti prievartą. Kiekvienas iš sutuoktinių turi teisę asmeniškai nuspręsti dėl santuokos trukmės ir jos nutraukimo. Teisė nutraukti santuoką negali būti ribojama nei teisės normomis, nei kito sutuoktinio veiksmais.

Sutuoktinis jokių susitarimų negali apriboti kito sutuoktinio teisių, taip pat neleidžiama įteisinti privilegijuotos vieno iš sutuoktinių padėties.

Sutuoktinių lygiateisiškumo principas įtvirtintas daugelio demokratinių valstybių konstitucijose.

Civilinio kodekso 3.26 str. iš esmės pakartoja Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 16 str. nuostatą, kurioje teigiama, kad „sutuoktiniai turi lygias teises tiek santuokos sudarymo bei jos trukmės, tiek santuokos nutraukimo metu“¹⁵. Galima teigti, jog tokia įstatymo leidėjo pozicija pasirinkta, siekiant derinti Lietuvos Respublikos šeimos teisę su tarptautiniais dokumentais.

Civilinio kodekso 3.27 straipsnyje numatyta sutuoktinių pareiga vienas kitą remti. Rašoma, jog „sutuoktiniai privalo būti vienas kitam lojalūs ir vienas kitą gerbti, taip pat vienas kitą remti moraliai bei materialiai ir, atsižvelgiant į kiekvieno jų galimybes, prisidėti prie bendrų šeimos ar kito sutuoktinio poreikių tenkinimo“. Abipusės pagarbos pareiga reiškia, kad sutuoktiniai privalo paisyti vienas kito nuomonės, būti vienas kitam ištikimi, visus šeimos gyvenimo klausimus spręsti abipusiu susitarimu. Sutuoktiniai privalo vienas kitą moraliai remti, nenusigręžti vienas nuo kito esant sunkiom gyvenimo akimirkom, dar daugiau, turi vienas kitą užjausti, palaikyti, suprasti, pagal galimybes padėti rasti išeitį iš sudėtingos situacijos. Susituokę sutuoktiniai taip pat turi stengtis abu prisidėti prie šeimos materialinio gerbūvio kūrimo, dalintis materialinėmis gėrybėmis. Antroje straipsnio dalyje įstatymo leidėjas papildė, kad „jeigu vienas sutuoktinis dėl objektyvių priežasčių negali pakankamai prisidėti prie bendrų šeimos poreikių tenkinimo, tą pagal savo galimybes turi daryti kitas sutuoktinis“.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje 3K-3-580/2004 m išaiškino lojalumo santuokoje sąvoką. „Lojalumo pareiga reiškia, kad sutuoktinis visada, tiek šeimoje, tiek už jos ribų turi veikti kito sutuoktinio, visos šeimos interesais, negali priešinti savo asmeninių interesų kito sutuoktinio ar šeimos interesams“¹⁶. Lojalumas priedo reiškia protingą toleranciją ir pakantumą, be kurių neįmanomas šeimos gyvenimas. Sutuoktinis turi toleruoti kito sutuoktinio pasirinktą profesiją, užsiėmimą, pomėgius, kiek tai nepažeidžia kito sutuoktinio ir visos šeimos teisių ir interesų. Teismai ne visada teisingai išaiškina lojalumo pareigą. Civilinėje byloje 3K-3-580/2004 ieškovė G. L. kreipėsi į apylinkės teismą, prašydama nutraukti jos santuoką dėl vyro kaltės, kadangi jis buvo neištikimas, nepakankamai laiko skyrė šeimai, daugiau skyrė darbui, nenorėjo būti ir žaisti su vaiku,

¹⁵ Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai. Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000. P.12.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 27 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje G. L. prieš A. L., Nr. 3K-3-580/2004, kat. 20.7.; 69.3.; 94.2.

ieškovė viena rūpinosi vaiku ir buitimi, be to, atsakovas tapo šiurkštus, įžeidinėjo ir žemino ieškovę, teigė, kad su ieškove sudaryta santuoka yra jo klaida. Apylinkės, o vėliau apeliacinis teismas neteisingai nusprendė, kad dėl santuokos iširimo kalta ir pati moteris, kadangi ji nebuvo pakankamai lojali sutuoktinio elgesiui. Aukščiausiasis teismas pareiškė, kad su tokia teismų padaryta išvada sutikti negalima. „Emocijų išreiškimas dėl kito sutuoktinio šeiminių pareigų nevykdymo negali būti laikomas lojalumo stoka kitam sutuoktiniui“.

Abipusės pagarbos, paramos, lojalumo ir kitos aukščiau išvardytos pareigos yra daugiau deklaratyvaus pobūdžio. Įstatymo leidėjas nurodo, kokių vertybių šeimoje turėtų būti paisoma, koks yra pageidautinas šeimos modelis, tačiau jokių sankcijų už šių pareigų nesilaikymą nenustato, taigi tos pareigos yra daugiau moralinio pobūdžio įsipareigojimai, o ne teisinės prievolės. Realiame gyvenime būtų ganėtinai nelengva nustatyt pagarbos, lojalumo vertinimo kriterijus, kadangi kiekvienas žmogus, kiekviena šeima turi savo vertybių skalę, moralines nuostatas, įsitikinimus, kuriais remiantis kuria tarpusavio santykius. Tačiau tai nereiškia, kad sutuoktinių pareigų nevykdymas nesukelia jokių pasekmių. Į sutuoktinių pareigų vykdymą atsižvelgiama sprendžiant išlaikymo klausimus – teismas gali atsisakyti tenkinti sutuoktinio, nesirūpinusio kitu sutuoktiniu, reikalavimą priteisti išlaikymą iš kito sutuoktinio (CK 3.72 str.). Nuo sutuoktinio elgesio gali priklausyti ir jo teisė į mirusio sutuoktinio paveldėjimą (CK 5.7. str., 4.56 str. 3 d.)¹⁷.

CK 3.27 str. sutuoktiniams įtvirtinta pareiga materialiai vienas kitą remti. Panaikinta anksčiau galiojusioje Santuokos ir šeimos kodekse buvusi nuostata, suteikianti teisę teismine tvarka paramos reikalingam sutuoktiniui gauti išlaikymą iš jį galinčio teikti sutuoktinio, dabar sutuoktinių tarpusavio išlaikymas galimas tik kaip santuokos nutraukimo teisinė pasekmė.

CK 3.30 str. nustatytos sutuoktinių pareigos vaikams: „sutuoktiniai privalo išlaikyti ir auklėti savo nepilnamečius vaikus, rūpintis jų švietimu, sveikata, užtikrinti vaiko teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, vaiko turtines, socialines ir kitokias teises, numatytas vidaus ir tarptautinės teisės“. Vykdydami savo pareigas vaikams sutuoktiniai taip pat turi lygias teises, todėl tiek vienas, tiek kitas sutuoktinis privalo auklėti ir rūpintis vaikais.

¹⁷MIKELĖNAS, V., KESERAUSKAS, Š., SMIRNOVIENĖ, Z. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P.67.

Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartyje Nr.3K-3-173/2004 m išaiškinta tėvų pareigą rūpintis vaikais¹⁸. CK 3.192 straipsnyje nustatyta tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus (CK 3.192 str. 1 d.); išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turtinei padėčiai ir užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas (CK 3.192 str. 2 d.); materialinį išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams privalo teikti abu tėvai proporcingai savo turtinei padėčiai (CK 3.192 str. 3 d.). Taikant ir aiškinant šias įstatymo normas, būtina vadovautis CK 3.3 straipsnyje įtvirtintu šeimos santykių teisinio reglamentavimo principu – prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu. Vienas šio straipsnio aspektų yra tas, kad bet kuriuo atveju vaiko išlaikymo dydis turi užtikrinti socialiai būtiną minimalų nepilnamečių vaikų poreikių tenkinimo lygį. CK 3.192 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta proporcingumo tarp vaiko poreikių bei jų tėvų turtinės padėties nuostata; tai reiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju vaiko išlaikymo dydis tiesiogiai priklauso nuo jo tėvų turtinės padėties ir turi užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas. Vaiko poreikiai, būtinos vystytis sąlygos nustatomi atsižvelgiant į konkrečioje byloje nustatytas aplinkybes.

Tėvai turi lygias teises ir pareigas savo vaikams (CK 3.156 str.), jų pareiga išlaikyti vaikus taip pat yra lygi. Kartu atsižvelgiant į tai, kad tėvų turtinės galimybės išlaikyti vaikus gali būti nevienodos, pagal įstatymą tėvai išlaikymą vaikams turi teikti proporcingai savo turtinei padėčiai. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.156 str. 2 d. numato principinę nuostatą, kad tėvai turi lygias teises ir lygias pareigas savo vaikams, nepriklausomai, ar tėvų santuoka yra nutraukta, ar pripažinta negaliojančia ar tėvai gyvena skyrium. Tėvas ar motina, negyvenantis kartu su vaiku, turi teisę ir pareigą bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant, o kai tėvai nesusitaria dėl skyrium gyvenančio tėvo ar motinos dalyvavimo auklėjant vaiką ir bendravimo su juo, bendravimo su vaiku ir dalyvavimo jį auklėjant tvarką nustato teismas (CK 3.170 str. 1 ir 4 d.). Teismas nustato skyrium gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarką, atsižvelgdamas į vaiko interesus ir sudarydamas galimybę skyrium gyvenančiam tėvui ar motinai maksimaliai dalyvauti auklėjant vaiką. Minimalus bendravimas gali būti nustatomas tik tuomet, jei nuolatinis maksimalus bendravimas kenkia vaiko interesams (CK 3.175 str. 2 d.). Nustatant bendravimo su vaiku ir

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 8 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje Dėl santuokos nutraukimo, nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymo, išlaikymo jiems priteisimo ir santuokoje įgyto turto padalijimo, Nr. 3K-3-173/2004, kat. 72.2; 94.5; 102.

dalyvavimo jį auklėjant tvarką, reikia atsižvelgti į CK ir kituose įstatymuose įtvirtintas vaikų teises, tėvų valdžios turinį, vadovautis paminėtomis įstatymo nuostatomis.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 str. ir CK 3.3 str. įtvirtintas vienas iš pagrindinių šeimos teisės principų – prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas. Pagal CK 3.155 str. tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Tėvų bendravimas su vaikais ir dalyvavimas jų auklėjime turi atitikti minėtose teisės normose įtvirtintus principus. Teismui nustatant bendravimo su vaiku ir dalyvavimo jų auklėjime tvarką, nereikia nurodyti tokio bendravimo su vaikais būdo, t.y. kaip vaiko tėvas turi elgtis su vaikais ir pan., kadangi tai imperatyviai įtvirtinta pačiame įstatyme ir tėvams tai privaloma be teismo sprendimo. Tėvams nesilaikant įstatymuose nustatytų pareigų bendraujant su vaikais ir dalyvaujant jų auklėjime, CK numato atitinkamus vaikų teisių ir interesų gynimo būdus, t.y. tokių tėvų minimalaus bendravimo su vaikais nustatymą (CK 3.175 str.), vaikų ir tėvų atskyrimą (CK 3.179 str.), tėvų valdžios laikiną ar neterminuotą apribojimą (CK 3.180 str.). CK 3.170 str. 4 d. siekiama išspręsti ginčą tarp vaiko tėvų dėl bendravimo su vaikais ir dalyvavimo jų auklėjime, kai tėvai gyvena skyrium. Tokio ginčo dalyku gali būti ne bendravimo ir auklėjimo būdas, kadangi tai numatyta įstatyme, bet sąlygų, kuriomis esant tėvai turėtų galimybę įgyvendinti teisę bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant nustatymas. Įstatymas numato, kad tokį ginčą teismas sprendžia atsižvelgdamas į vaikų interesus ir sudarydamas galimybę skyrium gyvenančiam tėvui ar motinai maksimaliai dalyvauti auklėjant vaikus (CK 3.175 str. 2 d.).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje Nr. 3K-3-1027/2002 m. pažymėjo, kad „tas iš tėvų, su kuriuo lieka vaikai, turi didesnes galimybes auklėti juos, tačiau tai nesumažina kito tėvo teisės dalyvauti vaiko auklėjime ir neatleidžia jo nuo šios pareigos“. Be to teisėjų kolegija išaiškino, kad santykiai dėl bendravimo su vaikais ir auklėjimo tvarkos yra tęstinio pobūdžio, todėl pasikeitus faktinėms aplinkybėms, tėvo (motinos) bendravimo su vaikais ir dalyvavimo jų auklėjime būdai ar sąlygoms, kurios neatitiktų vaikų interesų ir pan., kiekvienas iš tėvų turi teisę kreiptis į teismą dėl nustatytos tvarkos pakeitimo¹⁹.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad esant tėvų kaltei dėl savo pareigų nevykdymo, pavyzdžiui, kai tėvai (tėvas ar motina) vengia atlikti savo pareigas auklėti

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 23 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje A. A. prieš R. A., Nr. 3K-3-1027/2002, kat. 71.4.

vaikus, nesirūpina jais, piktnaudžiauja tėvų valdžia ir t.t. yra taikomas tėvų valdžios apribojimas. Taigi, kaip sankcija už kaltę – tėviškų pareigų nevykdymą, yra numatyta tėvų valdžios apribojimo bausmė²⁰.

Vaikų teisės yra įtvirtintos JTO 1959 m. Vaiko teisių deklaracijoje, 1989 m Vaiko teisių konvencijoje, bei remiantis šiais dokumentais priimtame Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme.

CK įtvirtintų pareigų pažeidimas, t.y. lygių teisių, lojalumo, abipusės pagarbos, moralinės bei materialinės paramos pareigos, pareigų vaikams pažeidimai iš esmės, gali būti laikomi kaltu sutuoktinio elgesiu. Santuokinių pareigų pažeidimas iš esmės yra minėtų pareigų nevykdymas. Tai toks elgesys, kuris prieštarauja tikrajai santuokos esmei, kuris yra priešingas šeimos sukūrimo tikslams ir paskirčiai teisinėje valstybėje, kuris sulaužo santuokos, kaip šventos priesaikos įžadus. Šiuo atveju kalbama apie ilgalaikį, tęstinį pareigų nevykdymą, kaip pavyzdžiui absoliutus nesirūpinimas vaikais, dažnas ar net kasdienis kito sutuoktinio užgauliojimas, akivaizdžiai jam reiškiamą nepagarbą, visiškas neprisidėjimas prie materialinių šeimos poreikių tenkinimo, nesirūpinimas jos gerbūviu, sveikata ir panašiai. Esminiu santuokinių pareigų pažeidimu laikytinas ir toks elgesys, kuris nepriimtinas teisės ir moralės požiūriu: žiaurus elgesys su sutuoktiniu ar kitais šeimos nariais, seksualinis vaikų išnaudojimas, kitokia prieš vaikus ar kitus šeimos narius vartojama fizinė ar psichinė prievarta, santuokinė neištikimybė, alkoholizmas, narkomanija, ir t.t. Sutuoktinio kaltės nėra, kai šios pareigos yra pažeistos ne iš esmės. Jeigu sutuoktinis vieną mėnesį šeimos poreikiams skiria daugiau pinigų, kitą mėnesį mažiau, to negalima pavadinti pareigų pažeidimu iš esmės. Neegzistuoja sutuoktinio kaltė ir tuo atveju, kai nesutampa sutuoktinių požiūris į kai kuriuos gyvenimiškus dalykus, arba kai tam tikrose situacijose skiriasi jų poreikiai. Pavyzdžiui, už sutaupytus pinigus vienas sutuoktinis norėtų poilsiauti Kanarų salose, o kitas mieliau nusipirktų skystųjų kristalų televizorių; arba, vienas sutuoktinis yra įsitikinęs, jog vaiką reikia auklėti nuolat jį kontroliuojant, kitas gi mano, jog pranašesnis liberalus auklėjimo būdas. Apie kaltę negalima kalbėti ir tuo atveju, kai sutuoktinis negali vykdyti santuokinių pareigų dėl objektyvių priežasčių, pavyzdžiui, dėl ligos yra nedarbingas, lytiškai nepajėgus ir panašiai²¹.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. lapkričio 27 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje Dėl vaiko atskyrimo nuo tėvų; dėl tėvų valdžios apribojimo, Nr.3K-3-1423/2002, kat 71.5.

²¹ MIKELĖNAS, V., KESERAUSKAS, Š., SMIRNOVIENĖ, Z. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P.129-131.

Kreiptis į teismą su prašymu nutraukti santuoką remiantis Civilinio kodekso 3.60 straipsniu galima tik tada, kai kitas sutuoktinis iš tikrųjų yra kaltas dėl santuokos iširimo.

Kadangi teismo sprendime atsispindi visi byloje surinkti ir įvertinti įrodymai, o visi teismų sprendimai, priimti viešame posėdyje, yra viešai skelbiami ir prieinami visuomenei, sutuoktiniai gali būti suinteresuoti, kad jų šeimos gyvenimo detalės netaptų žinomos kitiems. Siekiant apsaugoti sutuoktinių, taip pat vaikų teisę į privatų gyvenimą, CK 3.63 straipsnyje numatyta galimybė nurodyti teismo sprendime konkrečių aplinkybių, patvirtinančio vieno ar abiejų sutuoktinių kaltę dėl santuokos iširimo. Tokiu atveju teismas sprendime tik nurodo, kad santuoka nutraukiama dėl atsakovo arba abiejų sutuoktinių kaltės. Kuo pasireiškė kaltė, atsispindės teismo posėdžio protokole, todėl aukštesnė teismo instancija turės galimybę patikrinti, ar teismas tinkamai taikė CK 3.60 straipsnį. Tačiau teisę nurodyti konkrečių faktų, kurie patvirtina vieno ar abiejų sutuoktinių kaltę dėl santuokos nutraukimo, teismas turi tik esant abiejų sutuoktinių prašymu. Nesant abiejų sutuoktinių prašymo arba prašant tik vienam sutuoktiniui, sprendimas surašomas laikantis 2002 m. CPK 270 straipsnio reikalavimų.

CK 3.64 straipsnyje yra analizuojamos sutuoktinių taikinimas. Teismas privalo imtis priemonių sutuoktiniams sutaikyti, nors ieškovas ir kaltina atsakovą dėl santuokos iširimo. Tačiau sutuoktinių sutaikymo galimybės šiuo atveju gali būti ribotos – tai priklauso nuo to, kuo pasireiškia atsakovo kaltė.

Sutuoktinių taikinimo priemonės yra paliktos teismui savo nuožiūra, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes. Pavyzdžiui, ieškovui nurodžius, kad atsakovas prieš jį ar jo vaikus vartojo smurtą, bylos nagrinėjimo sustabdymas galėtų reikšti tiek ieškovo, tiek nepilnamečių vaikų interesus. Tokiu atveju būtina kuo greičiau nutraukti santuoką ir, kol ji bus nutraukta, taikyti laikinąsias apsaugos priemones.

II. SANTUOKOS NUTRAUKIMO DĖL VIENO IŠ SUTUOKTINIŲ KALTĖS TEISINĖS PASEKMĖS

Santuokos nutraukimas kaltam sutuoktiniui sukelia ne tik turtines, bet ir neturtines pasekmes. Šiame skyriuje bus atskirai išskiriamos ir analizuojamos pagrindinės turtinės ir neturtinės pasekmės. Kadangi turtinės pasekmės daugumai sutuoktinių yra aktualesnės ir sukelia daugiau padarinių, tai ir pradėsime nuo jų.

2.1. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka sutuoktinių turtinėms teisėms

Turtinių teisinių padarinių atsiradimas iškėlus santuokos nutraukimo bylą reiškia, kad nuo šio momento išlaikymo reikalingas sutuoktinis turi teisę jį gauti, t. y. mokėti išlaikymą bus priteista nuo bylos iškėlimo. Taip pat pripažįstama, kad iškėlus bylą baigėsi bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisė ar nustojo galioti sutuoktinių sudaryta vedybų sutartis. Todėl paprastai kaip bendras dalijamas tik tas sutuoktinių turtas, kuris įgytas prieš iškeliant santuokos nutraukimo bylą (žr. CK 3.127 str. 1 d. komentarą). Jeigu prieš iškeliant santuokos nutraukimo bylą patvirtintas separacijos režimas, bendrosios jungtinės nuosavybės teisė laikoma pasibaigusia nuo tada, kai iškelta separacijos byla (žr. CK 3.77 str. 4 d.). Taigi ir turtinės prievolės, atsiradusios iškėlus santuokos nutraukimo bylą, pripažįstamos asmeninėmis, o ne bendromis sutuoktinių prievolėmis. Tačiau šeimos turto teisinis režimas baigiasi tik nutraukus santuoką ar patvirtinus separaciją (CK 3.86 str. 1 d.).

Straipsnio 2 dalis, teigianti, jog: “sutuoktinis, išskyrus tą, kuris buvo pripažintą kaltu dėl santuokos iširimo, gali prašyti, kad teismas nustatytų, jog santuokos nutraukimas sutuoktinių turtinėms teisėms teises pasekmes sukėlė nuo tos dienos, kai jie faktiškai nustojo kartu gyventi” - yra specialioji norma, įtvirtinanti to paties straipsnio 1 dalies išimtį. Ši norma numato galimybę taikyti turtinius teisinius santuokos nutraukimo padarinius ne nuo santuokos nutraukimo bylos iškėlimo, o dar anksčiau, t. y. nuo tada, kai sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium.

Tokia išimtis nustatyta atsižvelgiant į gyvenimo kasdienybę. Bendras sutuoktinių gyvenimas neretai baigiasi gerokai anksčiau, nei iškeliamą santuokos nutraukimo bylą. Todėl būtų neteisinga turta, sutuoktinių įgytą nuo bendro gyvenimo pabaigos iki santuokos

nutraukimo bylos iškėlimo, laikyti jų bendrąja jungtine nuosavybe arba išlaikymą priteisti tik nuo bylos iškėlimo, jeigu sutuoktinis išlaikymo buvo reikalingas kur kas anksčiau. Turtinių teisinių santuokos nutraukimo padarinių taikymas nuo tos dienos, kai sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium, reiškia, kad kaip bendroji jungtinė nuosavybė bus dalijamas tik tas turtas, kuris įgytas iki gyvenimo skyrium pradžios; nuo gyvenimo skyrium dienos bus laikoma pasibaigusia vedybų sutartis; išlaikymas taip pat bus priteistas nuo tos dienos, kai sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium, ir panašiai. Tačiau nustatyti, kad turtiniai teisiniai santuokos nutraukimo padariniai atsirado nuo tos dienos, kai sutuoktiniai nustojo gyventi kartu, teismas gali tik vieno ar abiejų sutuoktinių prašymu, bet ne savo iniciatyva. Be to, teisę prašyti taikyti tokius padarinius turi tik tas sutuoktinis, kuris nėra pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo. Tokia išimtis siejama su kaltės dėl santuokos iširimo institutu: kaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui yra taikomos sankcijos, o ne lengvatos; tuo tarpu turtinių teisinių santuokos nutraukimo padarinių taikymas nuo tos dienos, kai sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium, yra lengvata, o ji gali būti taikoma tik nekaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui²².

2.1.1. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka turto padalijimui

CK 3.67 straipsnio 1 dalyje nustatyta bendroji taisyklė: „santuokos nutraukimas sutuoktinių turtinėms teisėms teises pasekmes sukelia nuo santuokos nutraukimo bylos iškėlimo“, tai reiškia, kad santuokos nutraukimas teisinius padarinius turtinėms sutuoktinių teisėms sukelia ne įsiteisėjus teismo sprendimui, o iškėlus santuokos nutraukimo bylą. Tokia nuostata įtvirtinta todėl, kad santuokos nutraukimo bylos nagrinėjimas, atsižvelgiant į tai, jog kartu tenka spręsti ir kitus su jos nutraukimu susijusius klausimus, gali trukti ilgai. Todėl būtų neteisinga ir nelogiška pripažinti, kad, pavyzdžiui, per visą santuokos bylos nagrinėjimo laiką įgytas turtas turi būti laikomas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, nors galbūt bendras jų gyvenimas pasibaigęs dar prieš iškeliant santuokos nutraukimo bylą. Tačiau turtas, įgytas bendrai prieš iškeliant santuokos nutraukimo bylą, laikomas bendrąja jungtine

²² MIKELĖNAS, V., KESERAUSKAS, Š., SMIRNOVIENĖ, Z. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P. 139-140.

sutuoktinių nuosavybe, kol bus padalytas teismo sprendimu. Reikia pabrėžti, kad bendro turto padalijimo klausimas sprendžiamas sutartyje, o po skyrybų šis klausimas nesvarstomas.

Bendrosios jungtinės nuosavybės samprata įtvirtinta Civilinio kodekso 3.88 straipsnyje, o asmeninę sutuoktinių nuosavybę reglamentuojančios normos yra 3.89 straipsnyje. Verta pažymėti, kad teismai yra klydę dėl bendrosios jungtinės nuosavybės ir asmeninės sutuoktinių nuosavybės sampratos aiškinimo. Pavyzdžiui, civilinėje byloje Nr. 3K–3–395/1999 m. Vilniaus apygardos teismas netinkamai išaiškino įstatymą ir vietoj iš tikrųjų buvusios asmeninės sutuoktinių nuosavybės, nusprendė, jog turtas yra bendroji sutuoktinių nuosavybė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nusprendė apygardos teismo nutartį pakeisti, pabrėždamas, jog “turtas (daiktas), įgytas santuokos metu už vieno iš sutuoktinių lėšas, turėtas iki santuokos sudarymo, išlieka asmenine to sutuoktinio nuosavybe, jei sutuoktiniai nesusitarė kitaip, nepriklausomai nuo to, ar tas turtas naudojamas vieno iš sutuoktinių, ar bendroms sutuoktinių reikmėms”²³.

Labai svarbu pažymėti, kad sprendžiant klausimus dėl turto padalijimo, kai santuoka iširo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės, yra nukrypstama nuo lygių dalių principo. Tai seka iš to, kad kaltas dėl santuokos nutraukimo sutuoktinis neturi teisės į lengvatas, o jam greičiau taikomos sankcijos. Taigi, stengiamasi atsižvelgti į nekalto sutuoktinio interesus, apginti jo turtinius ir neturtinius interesus, kas ypač ir atsispindi turto dalybose.

CK 3.68 str. reglamentuoja sandorių, sudarytų po santuokos nutraukimo bylos iškėlimo, pripažinimą negaliojančiais. Įtvirtinta norma nurodo, kad „sandoriai, susiję su sutuoktinių bendrąja jungtine nuosavybe, kuriuos sudarė vienas sutuoktinis po bylos dėl santuokos nutraukimo iškėlimo dienos, gali būti pripažinti negaliojančiais pagal kito sutuoktinio ieškinį, jeigu tas sutuoktinis įrodo, kad sandoris buvo sudarytas turint tikslą pažeisti jo turtines teises, o trečiasis asmuo buvo nesąžiningas“.

Nesąžiningas sutuoktinis, sužinojęs, kad iškelta santuokos nutraukimo byla, gali mėginti perleisti turtą, esantį bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, sudaryti kitokius nenaudingus kitam sutuoktiniui sandorius, kurie būtų vykdomi bendro sutuoktinių turto sąskaita, pradėti eikvoti bendrą turtą ir panašiai. Komentuojama norma suteikia galimybę kitam sutuoktiniui tokius sandorius ginčyti. Taigi pagal šią normą gali būti ginčijami sandoriai, kurie atitinka kelias sąlygas:

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. rugsėjo 6 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje V.K. prieš E.K., Nr. 3K-3-395/1999, kat.13.

1) sudarytas sandoris susijęs su bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, pavyzdžiui, perleistas ar suvaržytas turtas, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, arba prisiimta prievolė, vykdoma bendro sutuoktinių turto sąskaita;

2) sandoris pažeidžia kito sutuoktinio turtines teises, pavyzdžiui, dėl jo sumažėja bendro turto vertė, bendras turtas suvaržomas, padidėja skolos, apmokamos bendro turto sąskaita, ir panašiai;

3) kita sandorio šalis buvo nesąžininga, t. y. žinojo arba turėjo žinoti, kad sudaro sandorį susijusį su bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, nesant kito sutuoktinio sutikimo, taip pat tai, kad sandoris gali pažeisti turtines kito sutuoktinio teises ir interesus. Jeigu bent vienos iš šių sąlygų nėra, sandorio negalima pripažinti negaliojančiu.

Nesąžiningas sutuoktinis, sužinojęs, kad iškelta santuokos nutraukimo byla, gali mėginti paslėpti ir savo asmeninį turtą vengdamas vykdyti prievoles kitam sutuoktiniui. Pavyzdžiui, sutuoktinis, norėdamas išvengti mokėti išlaikymą kitam sutuoktiniui, gali perleisti kitiems asmenims visą savo asmeninį turtą. Tokiu atveju kitas sutuoktinis savo pažeistas teises gali ginti pareikšdamas ieškinį²⁴.

2.1.2. Kaltu pripažinto sutuoktinio dovanotų daiktų gražinimas

CK 3.70 str. 3 dalyje įtvirtinta norma skelbia, jog „kaltas dėl santuokos nutraukimo sutuoktinis, kai yra kito sutuoktinio reikalavimas, privalo gražinti iš jo gautas dovanas, išskyrus vestuvinį žiedą, jeigu vedybų sutartyje nenumatyta kas kita“. Ši sankcija taip pat taikoma tik sutuoktinio reikalavimu. Jeigu dovanoti daiktai perleisti sąžiningiems tretiesiems asmenims, sutuoktinis turi teisę reikalauti priteisti iš kalto sutuoktinio dovanų vertę pinigais. Kai sutuoktiniai yra sudarę vedybų sutartį, kurioje aptarti turtinės santuokos nutraukimo pasekmės, įskaitant dovanų gražinimą, taikomos vedybų sutarties nuostatos. Pavyzdžiui, vedybų sutartyje gali būti numatyta ir kalto sutuoktinio pareiga gražinti vestuvinį žiedą arba kitokios dovanų gražinimo taisyklės. Jeigu vedybų sutartyje apie dovanų gražinimą nieko nekalbama, taikoma komentuojama norma.

„Jeigu santuoka nutraukta dėl abiejų sutuoktinių kaltės, abu sutuoktiniai turi teisę reikalauti gražinti vienas kitam dovanotus nekilnojamuosius daiktus, jeigu nuo dovanojimo

²⁴ MIKELĖNAS, V., KESERAUSKAS, Š., SMIRNOVIENĖ, Z. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P.141-142.

sutarties sudarymo nėra praėję daugiau kaip dešimt metų ir nekilnojamas daiktas nėra perleistas tretiesiems asmenims²⁵. CK 3.70 str. 4 d yra specialioji norma, taikoma tik kai santuoka iširusi dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Tokiu atveju abu sutuoktiniai turi teisę reikalauti grąžinti esant susituokus vienas kitam padovanotus nekilnojamuosius daiktus (žemę, pastatus ir pan.). Pareigos grąžinti kilnojamuosius daiktus įstatymas tokiu atveju nenumato. Tačiau tokia galimybė gali būti numatyta vedybų sutartyje. Nekilnojamųjų daiktų grąžinimas siejamas su dviem sąlygomis:

- 1) nuo dovanojimo sutarties sudarymo dienos nėra praėję daugiau kaip dešimt metų. Jeigu šis terminas ilgesnis, dovanos nebegalima išreikalauti;
- 2) nekilnojamas daiktas nėra perleistas tretiesiems asmenims. Jeigu sutuoktinis jam dovanotą nekilnojamąjį daiktą perleido trečiajam asmeniui siekdamas išvengti jo išreikalavimo (pvz., šitaip pasielgė sužinojęs, kad iškelta santuokos nutraukimo byla), kitas sutuoktinis gali reikšti ieškinį ir reikalauti pripažinti tokį sandorį negaliojančiu (CK 6.66 str.)²⁶.

2.1.3. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka išlaikymo priteisimui

Buvusių sutuoktinių tarpusavio išlaikymą reglamentuoja CK 3.72 straipsnis.

Preziumuojama, kad sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, jeigu jis augina bendrą savo ir buvusio sutuoktinio nepilnametį vaiką, yra nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės. Tai reiškia, kad, jei įrodoma viena iš įvardintų aplinkybių, laikoma, kad išlaikymas reikalingas. Tačiau atsakovas šiuo atveju turi teisę įrodinėti, kad net esant šioms aplinkybėms, sutuoktinis neturi teisės į išlaikymą, nes turi pakankamai turto ir pajamų save išlaikyti.

Sutuoktinis, kuris dėl santuokos sudarymo ir bendrų šeimos interesų ar vaikų priežiūros negalėjo įgyti kvalifikacijos (baigti studijų), turi teisę reikalauti iš buvusio sutuoktinio atlyginti mokymosi baigimo ar savo perkvalifikavimo išlaidas.

Įstatymas taip pat numato ir daugiau atvejų, kuomet gali būti priteisiamas išlaikymas to reikalingam sutuoktiniui.

²⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262. 3.70 str. 4 d.)

²⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normų taikymas praktikoje. Vilnius, 2002. P.143-145.

Teismas, spręsdamas išlaikymo priteisimo ir jo dydžio klausimus, privalo atsižvelgti į santuokos trukmę, išlaikymo reikalingumą, abiejų buvusių sutuoktinių turtinę padėtį, jų sveikatos būklę, amžių, taip pat į jų darbingumą, nedirbančio sutuoktinio įsidarbinimo galimybes bei kitas svarbias aplinkybes. Išlaikymo dydis mažinamas ar priteisiamas tik laikinas išlaikymas arba atsisakoma priteisti išlaikymą, jeigu yra bent viena iš šių aplinkybių:

- 1) santuokos trukmė buvo ne ilgesnė kaip vieneri metai;
- 2) sutuoktinis, turintis teisę gauti išlaikymą, yra padaręs nusikaltimą kitam sutuoktiniui ar jo artimiesiems giminaičiams;
- 3) sutuoktinis, turintis teisę gauti išlaikymą, savo sunkią materialinę padėtį sukūrė pats savo kaltais veiksmais;
- 4) išlaikymo reikalaujantis sutuoktinis santuokos metu neprisidėjo prie bendro turto gausinimo ar tyčia kenkė kito sutuoktinio ar šeimos interesams.

Išlaikymas priteisiamas nustatyto dydžio vienkartinė pinigų suma arba periodinėmis išmokomis (renta), mokamomis kas mėnesį, arba priteisiamas tam tikras turtas. Teismo sprendimas priteisti išlaikymą yra pagrindas steigti atsakovo turtui priverstinį įkeitimą (hipoteką). Jeigu buvęs sutuoktinis nemoka priteisto išlaikymo, išieškoma iš jo turto įstatymų nustatyta tvarka.

Jeigu išlaikymas buvo priteistas periodinėmis išmokomis, tai, iš esmės pasikeitus aplinkybėms, bet kuris iš buvusių sutuoktinių gali reikalauti padidinti ar sumažinti išlaikymo dydį ar apskritai nutraukti išlaikymo mokėjimą. Periodinės išmokos mokamos iki kreditoriaus gyvos galvos ir kasmet indeksuojamas Vyriausybės nustatyta tvarka atsižvelgiant į infliaciją.

Kai buvęs sutuoktinis, kuriam priteistas išlaikymas, miršta arba sudaroma nauja santuoka, išlaikymo mokėjimas nutraukiamas. Nutraukus naują santuoką, įgyjama teisė reikalauti atnaujinti išlaikymo mokėjimą, jeigu išlaikymo reikalingas sutuoktinis augina vaiką iš ankstesnės santuokos arba prižiūri invalidą vaiką iš ankstesnės santuokos. Visais kitais atvejais sutuoktinio iš vėlesnės santuokos pareiga išlaikyti kitą sutuoktinį atsiranda pirmiau nei tokia sutuoktinio iš ankstesnės santuokos pareiga.

Straipsnio 4 dalis skelbia: „Sutuoktinis, dėl kurio kaltės nutraukta santuoka, neturi teisės į išlaikymą“. Šiame straipsnyje pakartojama CK 3.70 straipsnio 1 dalis, pagal kurią sutuoktinis, teismo sprendimu pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo, neturi teisės į išlaikymą. Jokių išlygų ir išimčių ši norma nenumato.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad kaltė dėl santuokos nutraukimo atima teisę į išlaikymą, bet neatleidžia nuo pareigos išlaikyti. Pareiga išlaikyti priklauso nuo to, ar kitas sutuoktinis turi teisę į išlaikymą ir nėra siejama su šią pareigą turinčio sutuoktinio kalte dėl santuokos nutraukimo, dėl prašančio išlaikymo sveikatos būklės ir kt.

Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad kai santuoka nutraukiama abiejų sutuoktinių sutarimu arba abiem sutuoktiniams netinkamai vykdžius ar nevykdžius tam tikrų santuokinių pareigų (esant abiejų kaltei), jų teisinė padėtis laikytina lygiaverte ir tarpusavio išlaikymo klausimas sprendžiamas atsižvelgiant į sutuoktinių turtinę padėtį, o CK 3,72 straipsnio 4 dalis netaikoma, todėl teismui konstatavus abiejų sutuoktinių kaltę dėl santuokos nutraukimo, šios kaltės pagrindu nė vienas jų nepraranda teisės į išlaikymą, taip pat nepatiria jokių kitų sankcijų, numatytų tiems atvejams, kai kaltas yra tik vienas iš sutuoktinių.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priėmė nutartį, kurioje plačiau išaiškino sutuoktinių tarpusavio išlaikymą nutrūkus santuokai²⁷. Ieškovas Č. Ž. pareiškė ieškinį, kuriuo prašė nutraukti jo ir atsakovės santuoką, įregistruotą 1997 m. birželio 28 d. Klaipėdos miesto Metrikacijos skyriuje; pripažinti atsakovę kalta dėl santuokos nutraukimo ir netekusi teisės į išlaikymą; po santuokos nutraukimo suteikti atsakovei iki santuokos įregistravimo momento turėtą pavardę - B. Ieškovas nurodė, kad su atsakove susituokė 1997 m. birželio 28 d. Jis apsigyveno pas žmoną. Greitai pajuto, kad sutuoktinei reikalingas dėl gaunamų pajamų, atsakovė nuolat keldavo konfliktus, jis dažnai susilaukdavo priekaištų dėl to, kad rūpinosi savo ligota motina. Dėl šių priežasčių ieškovas buvo priverstas palikti sutuoktinę ir nuo 2001 m. spalio mėn. jie kartu negyvena, neveda bendro ūkio, šeima faktiškai iširo. Patikslinęs ieškinio pagrindą, ieškovas nurodė, kad, jo nuomone, neprivalo išlaikyti atsakovės be kita ko ir dėl to, jog ji kalta dėl santuokos nutrūkimo (CK 3.70 str. 1 d.). Atsakovė S.Ž. pareiškė priešieškinį, kuriuo prašė priteisti iš ieškovo jos išlaikymui po 150 Lt kas mėnesį. Atsakovė nurodė, kad ji bedarbė, nuo 1999 m. liepos 1 d. trečios grupės invalidė.

Klaipėdos miesto apylinkės teismas 2002 m. lapkričio 7 d. sprendimu ieškinį patenkino iš dalies, nutraukė Č. Ž. ir S. Ž. santuoką; paliko šalims pavardes Ž., B.; pripažino, kad santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės; atsakovės S. Ž. priešieškinį atmetė. Įvertinęs byloje surinktus įrodymus, teismas laikė ginčo šalių santuokinius ryšius faktiškai iširusius dėl abiejų sutuoktinių kaltės.

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. lapkričio 12 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje Č.Ž. prieš. S.Ž., Nr. 3K-3-1090/2003, kat. 69.3; 75.

Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi atsakovės apeliacinį skundą, 2003 m. balandžio 23 d. nutartimi Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2002 m. lapkričio 7 d. sprendimą pakeitė: atsakovės S. Ž. priešieškinį tenkino iš dalies, priteisė S. Ž. iš Č. Ž. išlaikymą periodinėmis išmokomis po 70 Lt per mėnesį.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatuoja, kad CK 3.72 straipsnis yra bendroji norma, reglamentuojanti sutuoktinių tarpusavio išlaikymo santykius. Šio straipsnio 1 dalyje sutuoktinio teisė į išlaikymą siejama su jo turtine padėtimi, o ne su sveikatos būkle ar kitomis aplinkybėmis. Todėl laikytina, kad ir darbingas sutuoktinis, kurio turimas turtas ar gaunamos pajamos nėra pakankami užsitikrinti minimalų pragyvenimo lygį, turi teisę reikalauti išlaikymo iš kito sutuoktinio, kurio turimas turtas ir gaunamos pajamos tokį gyvenimo lygį užtikrina. Ir priešingai, sutuoktinis, turintis turto ar pajamų, kurie pakankami jam išsilaikyti, neturėtų teisės į išlaikymą. Dėl šių priežasčių teisėjų kolegija konstatuoja, kad bylą nagrinėję teismai, sprenddami išlaikymo priteisimo klausimą, pagrįstai prioritetą teikė ginčo šalių turinei padėčiai (turimam turtui, gaunamoms pajamoms). CK 3.72 straipsnio 1 dalyje yra nurodyta sąlyga, kuriai esant priteisiamas išlaikymas (sutuoktinis yra išlaikymo reikalingas), gi CK 3.72 straipsnio 5 dalis nustato kriterijus, į kuriuos privalo atsižvelgti teismas, sprenddamas išlaikymo priteisimo ir jo dydžio klausimus. Kasatorius, be to, be jokio pagrindo teigia, kad teismai turėjo pagal analogiją taikyti CK 3.118 straipsnį - normą, reglamentuojančią santuokinio turto ir sutuoktinių asmeninio turto balanso sudarymą, dalijant sutuoktinių bendrąja jungtine nuosavybe esantį turtą. CK 3.118 straipsnis reglamentuoja turtinius sutuoktinių santykius, tuo tarpu išlaikymo pareiga - yra asmenine prievolė, nors ir susijusi su tam tikrų turtinių pasekmių atsiradimu.

Pareiga įrodyti, kad turimas turtas ar pajamos nėra pakankamos, t.y. neužtikrina minimalių poreikių, ir reikalingas išlaikymas, tenka sutuoktiniui, reikalaujančiam priteisti išlaikymą. Šis sutuoktinis gali pasinaudoti CK 3.72 straipsnio 2 dalimi, įtvirtinančią prezumpciją, kad sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, jeigu jis augina bendrą savo ir buvusio sutuoktinio nepilnametį vaiką, yra nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės. Byloje yra nustatyta, jog atsakovė S. Ž. šiuo metu yra III grupės invalidė, taigi yra nedarbinga dėl sveikatos būklės. Nustatęs šią aplinkybę, teismas turėjo pagrindą pripažinti, jog atsakovei reikalingas išlaikymas (CK 3.72 str. 2 d.). Ieškoviui šios prezumpcijos nepaneigus, t.y. neįrodžius, kad atsakovės turimas turtas ir gaunamos pajamos yra pakankami jai save išlaikyti, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai priteisė iš ieškovo išlaikymą.

Bylą nagrinėję teismai nustatė, kad dėl santuokos iširimo kalti abu sutuoktiniai, o tai pripažinus, pagal CK 3.61 straipsnio 3 dalį atsiranda tokios pačios teisinės pasekmės, kaip ir nutraukus santuoką sutuoktinių bendru sutikimu (CK 3.51-3.54 straipsniai). Tai reiškia, kad sutuoktinių teisinė padėtis laikytina lygiaverte ir tarpusavio išlaikymo klausimai sprendžiami bendra tvarka, o CK 3.72 straipsnio 4 dalis netaikoma.

Priteisdamas išlaikymą ir nustatydamas jo dydį (70 litų per mėnesį iki invalidumo pasibaigimo), apeliacinės instancijos teismas vadovavosi CK 3.72 straipsnio 5 dalyje nustatytais kriterijais, tai yra atsižvelgė į palyginti neilgą santuokos trukmę (5 metai), buvusių sutuoktinių turtinę padėtį: į ieškovo ir atsakovės gaunamas pajamas (atsakovės 162 Lt invalidumo pensija, 200-250 litų per mėnesį gaunamų iš sūnaus; ieškovas dirba, jo vidutinis atlyginimas 654,83 Lt per mėnesį), jų turimą nekilnojamąjį turtą, taip pat amžių ir jų darbingumą, nedirbančio sutuoktinio galimybę įsidarbinti (atsakovė yra 54 metų amžiaus, bedarbė, III grupės invalidė, galinti dirbti mezgėja nepilną darbo dieną) bei kitas svarbias aplinkybes (kartu su atsakove gyvena jos sūnus - I grupės invalidas). Ieškovas neįrodė, kad atsakovė neturi teisės gauti iš jo išlaikymo, nes jos gaunamos pajamos nėra pakankamos visiškai save išlaikyti, t.y. net nesiekia minimalios mėnesinės algos.

Teisėjų kolegija konstatavo, jog apeliacinės instancijos teismas, pakeisdamas Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2002 m. lapkričio 7 d. sprendimo dalį dėl išlaikymo priteisimo, nepažeidė CK 3.72 straipsnio, todėl kasacinis skundas atmestinas kaip teisiškai nepagrįstas.

Šioje byloje buvo įrodyta abiejų sutuoktinių kaltė, todėl teismas, vadovaudamasis įstatymu, pagrįstai priteisė išlaikymą atsakovei. Jeigu moteris būtų buvusi viena kalta dėl nutrūkusios santuokos, tuomet, remiantis CK 3.72 str. ji neturėtų teisės į išlaikymą.

Kai buvęs sutuoktinis, iš kurio priteistas išlaikymas, miršta, pareiga mokėti išlaikymą pereina jo įpėdiniams, kiek leidžia paveldimas turtas, neatsižvelgiant į palikimo priėmimo būdą. Todėl CK 5.52 straipsnis netaikomas šiuo atveju. Tokia nuostata yra aiškinama tuo, kad išlaikymo prievolė yra asmeninė, todėl gali būti vykdoma tik skolininko turto sąskaita ir negali būti vykdoma jo įpėdinių turto sąskaita. Jeigu miręs skolininkas jokio turto neturėjo, išlaikymo prievolė baigiasi.

CK 3.72 straipsnio 13 dalyje yra numatyti du skirtingi atvejai. Pirmas, kai išlaikymą gaunantis sutuoktinis miršta, išlaikymo prievolė baigiasi. Kadangi išlaikymo prievolė yra asmeninė, teisė gauti išlaikymą nėra paveldima ir mirusio kreditoriaus įpėdiniams nepereina. Tačiau mirusio kreditoriaus įpėdiniai turi teisę reikalauti priteisti išlaikymo įsiskolinimą ar išlaikymą, kuris turėjo būti, tačiau iki kreditoriaus mirties nebuvo sumokėtas.

Antras atvejis, kai išlaikymą gaunantis sutuoktinis sudaro naują santuoką. Asmeniui, kuriam priteistas išlaikymas, sudarius naują santuoką, išlaikymo prievolė baigiasi, nes pareiga materialiai rūpintis išlaikymo reikalingu sutuoktiniu atsiranda naujam jo sutuoktiniui. Jeigu nauja santuoka nutraukiama, tuomet išlaikymo reikalingą sutuoktinį privalo išlaikyti sutuoktinis iš vėlesnės santuokos.

2.2. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka sutuoktinių neturtinėms teisėms

Sutuoktiniui, kaltam dėl santuokos nutraukimo, iškyla ir neturtinio pobūdžio pasekmių tikimybė. Jeigu santuoka nutraukiama abiejų sutuoktinių bendru sutikimu, arba vieno sutuoktinio prašymu, tai remiantis CK 3.69 str. 1 dalimi „sutuoktinis po santuokos nutraukimo gali pasilikti savo santuokinę arba iki santuokos turėtą pavardę“. Tuo tarpu, jeigu santuoka buvo nutraukta dėl vieno sutuoktinio kaltės, tai kito sutuoktinio reikalavimu teismas gali uždrausti kaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui pasilikti santuokinę pavardę, išskyrus atvejus, kai sutuoktiniai turi bendrų vaikų (CK 3.69 str 2 d.).

CK 3.69 straipsnio 1 dalyje nurodytos neturtinės santuokos nutraukimo pasekmės. Kiekvienam sutuoktiniui suteikiama teisė apsispręsti, kokią pavardę pasiliks jam nutraukus santuoką - ar santuokinę, ar ikisantuokinę. Sprendimas dėl po skyrybų likusios pavardės turi būti įtrauktas į prašymą nutraukti santuoką (1964 m. CPK 146 str. 3 d., 2002 m. CPK 382, 539 str.). Po ištuokos galiosiančios pavardės įtvirtinamos teismo sprendime nutraukti santuoką. Jeigu sutuoktinis pasilieka santuokinę pavardę, jisai, nutraukęs santuoką, gali pavardę pakeisti ikisantuokine bendrąja tvarka.

CK 3.69 straipsnio 2 dalis yra specialioji norma, nustatanti to paties straipsnio 1 dalyje įtvirtintos taisyklės išimtį. Ši norma nustato sankciją sutuoktiniui, kuris teismo sprendimu yra pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo. Šią normą galima taikyti tik tuomet, kai santuoka nutraukta dėl vieno sutuoktinio kaltės. Šiuo atveju kitas sutuoktinis turi teisę prašyti teismo uždrausti kaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui pasilikti santuokinę pavardę. Tokia norma įtvirtinta siekiant apsaugoti, apginti nekalto sutuoktinio interesus. Žala, kuri padaroma sutuoktiniui dėl kaltojo sutuoktinio pasiliktos jo pavardės gali pasireikšti įvairiomis formomis. Pavyzdžiui, sutuoktinis, sudarydamas santuoką, pasirenka kito sutuoktinio pavardę, o vėliau padaro sunkų nusikaltimą. Tokiu atveju sutuoktinis, kurio pavardė

pasirinkta kaip santuokinė, galėtų būti siejamas su sunkiu nusikaltimu, kurį padarė jo buvusi antroji pusė. Būtent todėl kalto sutuoktinio teisė nutraukus santuoką pasilikti santuokinę pavardę priklauso nuo kito sutuoktinio valios. Tačiau įstatymo leidėjas nurodo išimtį: kitas sutuoktinis neturi teisės reikalauti uždrausti kaltam sutuoktiniui pasilikti santuokinę pavardę, kai yra bendrų vaikų, kadangi manoma, jog skirtingos tėvų pavardės galėtų pažeisti vaikų interesus. Tokios teisės sutuoktinis neturi ir tuomet, kai santuokine pavarde pasirinkta kalto sutuoktinio pavardė. Vadovaujantis komentuojamos normos lingvistine prasme, tenkinti aptariamą reikalavimą yra teismo teisė, o ne pareiga. Todėl teismas gali atsisakyti tenkinti tokį prašymą, kai jis aiškiai nepagrįstas²⁸.

Ši įstatymo leidėjo suformuluotos norma susilaukė griežtos kritikos. Seimo narė B. Vėsaitė buvo pateikusi CK 3.69 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą, kuriame tvirtinama, jog reiktų panaikinti CK 3.69 str. 2 dalį. Anot parlamentarės, pasirinkusių žmonos pavardę - vienetai. Tuo tarpu net 99 procentai ištekančių moterų pasirenka sutuoktinio pavardę, todėl CK vingrybės daugiausia bus taikomos joms, kas sąlygoja netiesioginę moterų diskriminaciją. Vyras neturi teisės atimti iš moters sąmoningai pasirinktos pavardės. CK neatsižvelgta į tai, jog daugelyje šalių žmogus per vedybas sąmoningai ir laisvai pasirinkęs pavardę, skyrybų atveju taip pat turi teisę ją pasilikti. Seimo narės teigimu, Lietuvoje galiojant tokiam CK straipsniui, palaiptisniui šalyje bus sunaikintos lietuviškų pavardžių tradicijos, o merginos, žinodamos, jog skyrybų atveju vyrai gali atimti pavardę, pasiliks mergautines pavardes²⁹.

Pažymėtina, kad registruojant santuoką moteris turi teisę pasirinkti sutuoktinio pavardę net neprašydama jo leidimo. Keistai atrodo, kai įstatymų leidėjai naujame CK numatė galimybę atimti dovanų gautą pavardę, po santuokos nutraukimo turėtų galioti tas pats laisvanoriško pasirinkimo principas. Toks sprendimas pažeidžia moterų teises, mat jos daugiausia pasirenka vyro pavardę. Derėtų remtis Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos nuostata: „sutuoktiniai turi lygias teises tiek santuokos sudarymo bei jos trukmės, tiek santuokos nutraukimo metu“³⁰.

²⁸ MIKELĖNAS, V., KESERAUSKAS, Š., SMIRNOVIENĖ, Z. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002. P.142–143.

²⁹ Interneto dienraštis Bernardinai. ELTA: B. Vėsaitė siūlo leisti visiems asmenims po skyrybų pasilikti sutuoktinių pavardę. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/34133>>.

³⁰ Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai. Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000. P.12.

2.3. Vedybų sutarties taikymas, esant vieno sutuoktinio kaltei

Vedybų sutartis – tai dviejų asmenų, laisva valia ir savanoriškai, prieš (ikivedybinė sutartis) arba po santuokos įregistravimo (povedybinė sutartis), sudarytas susitarimas, nustatantis jų turtines teises ir pareigas santuokos metu ar po santuokos nutraukimo.

Vedybų sutartyje galima susitarti tik dėl turtinių teisių ir pareigų, o tokios sąlygos kaip įpareigojimas mylėti, saugoti ištikimybę ar kitos, kurios riboja asmens teisnumą, veiksnumą ar kitaip įtakoja asmeninius neturtinius sutuoktinių santykius, negalioja. Tačiau nedraudžiama vedybų sutartyje numatytas turtines teises ir pareigas susieti su tam tikromis aplinkybėmis ar sąlygomis (turtinio ar neturtinio pobūdžio)³¹. Taigi, vedybų sutartyje galima numatyti ir įvairias sąlygas, kitaip sakant turtinio pobūdžio sankcijas, sutuoktiniui, kurio elgesys santuokoje bus netinkamas.

Sudarant vedybų sutartį, sutuoktiniai pasirenka vieną iš trijų turto teisinių režimų, kuri naudos. Deja, jei santuoka sudaryta seniai, teisinio režimo turtui, kuris įgytas iki naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimo, pakeisti negalima. Mano manymu, tai riboja sutuoktinių teises bei galimybes laisvai disponuoti savo turtu, todėl siūlyčiau keisti tokią nusistovėjusią praktiką. Kiekvienas asmuo, nesvarbu, kada sudaryta santuoka, turi teisę laisvai pasirinkti savo turto teisinį režimą ir laisvai juo disponuoti.

Taigi, turto teisinį režimą galima pasirinkti pagal įstatymą arba pagal sutartį. Spendžiant ištuokos klausimus, bus atsižvelgiama į pasirinktą turto teisinį režimą. Nesvarbu, ar bus taikomos įstatymo normos, ar vedybų sutartis, vieno iš sutuoktinių kaltės konstatavimas turi reikšmės turto dalybom. Teismas, sprenddamas ištuokos klausimus, atsižvelgs į tai, kas kaltas dėl skyrybų. Jei nėra sudaryta vedybų sutartis, bus taikomos įstatymo normos. Į vedybų sutartį įtraukus punktą dėl neištikimybės, didelė turto dalis taps nekalto sutuoktinio nuosavybe. Jeigu sutuoktinis bus pripažintas kaltu dėl santuokos nutraukimo, tai jis praras dar ir teisę į išlaikymą. Mūsų šalies įstatymai numato tik nedarbingo nepasiturinčio sutuoktinio išlaikymą santuokos nutraukimo ar negaliojimo atveju. Tačiau vedybų sutartyje leidžiama patiems nustatyti tarpusavio išlaikymo sąlygas. Jei santuoka yra nutraukta dėl vieno sutuoktinio kaltės, tai pastarasis praranda tas teises, kurias įstatymai ar vedybų sutartis suteikia išsituokusiam asmeniui, įskaitant teisę į išlaikymą³².

³¹ ADOMAVIČIUS, V. *Vedybų sutartis*. Vilnius: Mūsų saulužė, 2002. P.42.

³² ADOMAVIČIUS, V. *Vedybų sutartis*. Vilnius: Mūsų saulužė, 2002. P.44; 52.

Vedybų sutarties galiojimo pabaiga nebūtinai turi sutapti su santuokos nutraukimu, kadangi vedybų sutartyje gali būti numatyti tokie įsipareigojimai, kurie taikomi ir po santuokos nutraukimo. Čia galima priskirti tokias prievoles kaip vienas kito išlaikymą ir kt.

Taigi, įstatymai irgi numato pagrindines nuostatas, neleidžiančias kaltam sutuoktiniui naudotis privilegijomis, tačiau vedybų sutartyje galima šias nuostatas išplėsti ir numatyti griežtesnes sankcijas. Reikia vadovautis tik pagrindinėmis nuostatomis, kad vedybų sutarties nuostatos negali prieštarauti imperatyvioms normoms, gerai moralei ir viešajai tvarkai.

2.4. Laikinių apsaugos priemonių taikymas

Laikinosios apsaugos priemonės – tai dar prieš iškeliant civilinę bylą teismo taikomas prevencinės priemonės, kurių tikslas yra apsaugoti turtinius ir neturtinius asmens interesus ir užkirsti kelią žalai šiems interesams. Kai jos taikomos jau iškelus civilinę bylą, apsaugos priemonės vadinamos ieškinio užtikrinimo priemonėmis. Laikinosios apsaugos priemonės taikomos pagal 2002m. CPK 144 – 152 straipsnių taisyklės. Tiek vienas, tiek kitas priemonės teismas gali taikyti savo iniciatyva arba suinteresuotų asmenų prašymu.

Priemonių taikymo pagrindas – būtinybė apsaugoti turtinius ar asmeninius neturtinius vaiko ar vieno sutuoktinio interesus, tai yra tam tikros aplinkybės, įrodančios, kad nesiėmus laikinųjų apsaugos priemonių, gali nukentėti turtinės ar asmeninės neturtinės vaiko ar vieno sutuoktinio teisės. Turi būti reali grėsmė vaiko ar sutuoktinio interesams. Europos Tarybos Ministrų komitetas 1985m. kovo 26d. priimtoje rekomendacijoje patarė valstybėms – Tarybos narėms, numatyti savi įstatymuose veiksmingas poveikio ir apsaugos priemones, kad būtų galima reaguoti į kiekvieną prievartos šeimoje aktą ir užtikrinti prevencinį šių priemonių poveikį, ypač atkreipiant dėmesį į būtinumą užtikrinti vaikų apsaugą nuo bet kokios prievartos šeimoje.

CK 3.65 straipsnio 2 dalyje pateiktas laikinųjų apsaugos priemonių sąrašas nėra išsamus. Septyniuose punktuose įvardintos priemonės, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes gali įgyti specialesnę, konkretesnę išraišką ir tai būtų įstatyme nurodytos priemonės taikymas. Teismas, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, gali taikyti ir kitokias apsaugos priemones, kurios šiame sąrašė nenumatytos, tačiau, teismo nuomone, yra būtinos siekiant apsaugoti vaiko ir kito sutuoktinio interesus. Pavyzdžiui, teismas gali uždrausti vienam sutuoktiniui išvežti vaiką į užsienio valstybę, gali perduoti vaiką laikinai globoti

kitiems asmenims, kol bus nuspręsta dėl vaiko gyvenamosios vietos, uždrausti vienam iš sutuoktinių prisitarti arčiau kaip vieno šimto metrų iki gyvenamosios patalpos, mokyklos ar iki mokyklinės įstaigos, kur vaikas mokosi ar yra auklėjamas.

Sutuoktinio įpareigojimas gyventi atskirai nuo šeimos galimas, kai sutuoktinis vartoja prieš vaikus ar kitą sutuoktinį fizinę ar kitokią prievartą, todėl bendras gyvenimas gali padaryti žalos vaikams ir kitam sutuoktiniui. Ši apsaugos priemonė taikoma, kai kitas sutuoktinis turi galimybę gyventi skyrium, pavyzdžiui, turi nuosavybės teise jam priklausančią gyvenamąją patalpą, ją nuomojasi ar jo finansinė padėti leidžia nuomoti kitą gyvenamąją patalpą. Tokioms galimybėms neesant, vaikas gali būti laikinai atskirtas ir įkurdintas valstybinėje vaikų globos institucijoje, laikinai perduotas artimųjų giminaičių priežiūrai. Sutuoktiniui, atliekančiam vaiko ar kito sutuoktinio atžvilgiu veiksmus, sudarančius administracinio teisės pažeidimo ar nusikaltimo sudėtį, gali būti taikomas administracinis areštas, sulaikymas ir kitos prievartos priemonės, numatytos Administracinių teisės pažeidimų kodekse ir Baudžiamojo proceso kodekse.

Jeigu nepilnamečio tėvai gyvena skyrium, teismas, siekdamas apsaugoti teismo interesus, gali nustatyti jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, kol šis klausimas bus išspręstas galutinai. Pavyzdžiui, vaikas gyvena su tėvu, tačiau motina, inicijuojanti santuokos nutraukimo bylą, pateikia teismui įrodymų, kad tėvas muša vaiką. Tokiu atveju teismas gali laikinai nustatyti vaiko gyvenamąją vietą su motina.

Kol bus išspręstas sutuoktinių ginčas dėl santuokos nutraukimo ir bendro turto padalijimo, teismas gali uždrausti sutuoktiniui atlikti bet kokius veiksmus, kuriais būtų trukdoma kitam sutuoktiniui naudotis tam tikru turto. Pavyzdžiui, sutuoktinį, kuris laikosi nuomonės, kad namas priklauso jam asmeninės nuosavybės teise, ir todėl nebeleidžia kito sutuoktinio, teismas šiuo prašymu gali įpareigoti netrukdyti jam naudotis gyvenamąja patalpa.

Kol bus išspręsta santuokos nutraukimo byla, teismas gali priteisti iš vieno sutuoktinio laikiną išlaikymą, kurį šis privalo teikti nepilnamečiams vaikams ar kitam sutuoktiniui. Šiais atvejais išlaikymo klausimas sprendžiamas taikant CK 3.72, 3.192 – 3.203 straipsnius. Siekdamas, užtikrinti, kad išlaikymas tikrai būtų teikiamas, teismas gali areštuoti tam tikrą atsakovo turtą, iš kurio būtų išieškoma, jeigu atsakovas savanoriškai nevykdytų savo pareigos mokėti išlaikymą.

Teismas gali areštuoti tam tikrą turtą, jeigu yra reali grėsmė, kad vienas sutuoktinis jį perleis kitiems asmenims, suvaržys, sunaudos ar sunaikins. Turto areštas gali būti taikomas

siekiant išsaugoti turtą, kol šis bus padalintas sutuoktiniams, taip pat siekiant užtikrinti atsakovo turtinių prievolių vaikams ar kitam sutuoktiniui įvykdymą.

Sutuoktiniui gali būti uždrausta matytis su nepilnamečiu vaiku arba lankytis tam tikrose vietose, kur jis galėtų susitikti su vaiku (mokykloje, ikimokyklinėje įstaigoje, ligoninėje, kur vaikas gydomas), jeigu jis seksualiai išnaudojo vaiką, vartojo prieš jį fizinį ar psichinį smurtą, visais kitais atvejais, kai jo bendravimas su vaiku galėtų būti žalingas šio sveikatai.

2.5. Turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas

Kitas sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, taip pat ir neturtinę žalą, padarytą dėl santuokos nutraukimo. Ši nuostata netaikoma, jeigu santuoka nutraukta dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Ši klausimą teismas sprendžia tik sutuoktinio reikalavimu. Turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, sudaro sutuoktinio dėl santuokos nutraukimo patirtos bylinėjimosi išlaidos, susijusios su bendro turto apsauga nuo neteisėtų kito santuokinio veiksmų, taip pat bendro turto vertės nustatymu. Neturtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, sudaro dvasiniai sutuoktinio išgyvenimai, jo patirtas fizinis ir emocinis skausmas, dėl neteisėtų ar amoralių kito sutuoktinio veiksmų, kuriais pasireiškė jo kaltė. Jeigu santuoka nutraukta dėl abiejų sutuoktinių kaltės, tai yra esant mišriai kaltei, nė vienas sutuoktinis neturi teisės į žalos atlyginimą.

CK 3.70 str. 2 dalis nurodo, kad kitas sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu. Ši nuostata netaikoma, jeigu santuoka nutraukta dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Ši klausimą teismas sprendžia tik sutuoktinio reikalavimu, bet ne savo iniciatyva. Taigi sutuoktinis gali ir neįgyvendinti turimos teisės į žalos atlyginimą ir nereikalauti iš kalto sutuoktinio atlyginti žalą. Turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, sudaro sutuoktinio dėl santuokos nutraukimo patirtos bylinėjimosi išlaidos (advokato pagalbai skirtos lėšos, sumokėtas žyminis mokestis, kelionės išlaidos ir pan.), susijusios su bendro turto apsauga nuo neteisėtų kito sutuoktinio veiksmų, taip pat bendro turto vertės nustatymu (pvz., ekspertizės išlaidos) ir panašios išlaidos (CK 6.249 str.).

Ilgus metus Lietuvos teisė nepripažino galimybės atlyginti neturtinę (moralinę) žalą. Šiandien teisė tokią galimybę jau numato: yra atvejų, kai esant teisės pažeidimui, galimas ne

tik turtinės, bet ir moralinės žalos atlyginimas. „Neturtinės žalos atlyginimo įteisinimas labai svarbus visuomenei ir patvirtina jos pretenzijas į atitinkamą kultūrinės raidos lygį. Tačiau ne mažiau svarbu, kad būtų sukurtas logiškai pagrįstas ir nuoseklus teisinis tokios žalos atlyginimo mechanizmas, įskaitant žalos dydžio nustatymo taisykles, žalos atlyginimo ribas ir kt.“³³.

Galimybę kompensuoti padarytą neturtinę žalą numatė jau patys pirmieji teisės šaltiniai. Pavyzdžiui, Dvylikos lentelių įstatymai numatė mirties bausmę už šmeižikiškų ir įžeidžiančių dainų kūrimą ir atlikimą, o už kūno sužalojimą turėjo būti taikomos ir piniginės nuobaudos³⁴. Piniginė bauda šiuo atveju atliko dvejopą funkciją – nubausdavo žalą padariusį asmenį, bei kompensuodavo padarytą žalą. Šis, iš romėnų teisės atėjęs principas, Vakarų Europoje išliko iki XIX a. pradžios. Analogiška žalos kompensavimo instituto raida atsispindi ir Lietuvos teisės tradicijoje. Iki XV amžiaus už nužudymą, kūno sužalojimą buvo atlyginama taip vadinamosiomis „laisvosiomis kompozicijomis“, kurios tuo pat metu reiškė ir bausmę, ir žalos atlyginimą³⁵.

Laikui bėgant baudžiamoji ir civilinė atsakomybė buvo atribotos. Bausmė buvo pripažinta kaip baudžiamosios teisės sankcija, nuostolių atlyginimas kaip civilinės atsakomybės forma. Atsirado būtinybė atriboti turtinę ir neturtinę žalą. Būtent nuo tų laikų ir yra sprendžiama dilema, kaip gi reiktų tiksliai apskaičiuoti neturtinės žalos dydį ir apskritai, ar neturtinė žala gali būti matuojama pinigais?

Daugumoje valstybių šiandien neturtinės žalos atlyginimas yra išspręstas. Pripažinta, kad civilinė teisė nežino kitokių būdų, tik piniginę satisfakciją, kuria bent šiek tiek būtų galima atlyginti nukentėjusiajam patirtą fizinį ar dvasinį skausmą. Egzistuoja tam tikra rizika, kad dvasiniai išgyvenimai bus neteisingai įvertinti, tačiau „ši problema gali būti iki minimumo sumažinta tam tikromis procedūrinėmis priemonėmis, pavyzdžiui, numatant vertinimo standartus arba nustatant specialius įrodymus, kuriais gali būti įrodinėjamas neturtinės žalos dydis. Būtent šie metodai taikomi Anglijoje, JAV, Prancūzijoje. Tad neatsitiktinai beveik visuotinai pripažįstama anglų taisyklė, kad „kažkiek geriau negu nieko“³⁶

³³ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *Neturtinės žalos kompensavimas*. Justitia, 1998. NR.2, P.2.

³⁴ KOFANOV, L.V., *Zakony XII tablic*. Moskva, 1996. C.102-133.

³⁵ ANDRIULIS, V. *Baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso bruožai Lietuvoje XV a.(Kazimiero teisyne)/Teisės bruožai Lietuvoje XV-XIX a.* Vilnius: Mintis, 1980. P.10-11.

³⁶ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *Neturtinės žalos kompensavimas*. Justitia, 1998. NR.2. P.2.

Šiuo metu Lietuvoje neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.70 straipsnio 2 dalis numato, kad nutraukiant santuoką dėl sutuoktinio kaltės, kitas sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti neturtinę žalą, padarytą dėl santuokos nutraukimo.

Sutuoktiniui nevykdant savo pareigų, kito sutuoktinio patiriama neturtinė žala pasireiškia kaip fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais (CK 6.250 straipsnio 1 dalis).

Pagrindiniu nuostolių atlyginimo tikslu pripažįstamas siekis grąžinti asmenį į tą padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei žala nebūtų buvusi padaryta. Nekyla jokių abejonių, kad išvardintų neturtinio pobūdžio praradimų pinigais neįmanoma nei išmatuoti, nei atlyginti. Tad neturtinės žalos tikslai yra kitokie. Svarbiausias jų - nuraminti nukentėjusįjį, simboline forma kompensuoti jo patirtus praradimus.

Įstatymas numato piniginę satisfakciją, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiajam patirtas kančias, moralinę žalą. Pagal anksčiau galiojusį Civilinį kodeksą, neturtinės žalos dydis buvo ribojamas minimalia ir maksimalia suma: minimalus dydis atskirais atvejais buvo 300 bei 500 litų, maksimalus - 5000 bei 10 000 litų. Šiuo metu taikomas principas, kad padaryti nuostoliai, taip pat ir neturtiniai, atlyginami visiškai; įstatymas nenurodo jokie orientacinio ar maksimalaus neturtinės žalos atlyginimo dydžio, todėl ieškovui svarbu žinoti, kokiais kriterijais remiamasi teismų praktikoje, nustatant neturtinės žalos dydį.

Neturtinės žalos dydis, išreikštas pinigais, yra bendrieji nuostoliai. Remiantis teismų praktika, bendrųjų nuostolių dydžio įrodinėjimo specifika yra ta, kad ieškovas turi pagrįsti kuo daugiau ir kuo svarbesnių neturtinės žalos dydžio nustatymui reikšmingų kriterijų.

Bendrieji neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai numatyti CK 6.250 straipsnio 2 dalyje, kur nurodyta, kad „teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, žalą padariusio asmens kalbę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus”.

Priklausomai nuo bylos aplinkybių, teismas gali pripažinti ir kitus neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijus. Pavyzdžiui, teismas gali atsižvelgti į kaltojo sutuoktinio auginamų vaikų skaičių ir būtiną jiems teikti išlaikymą, į ieškovo pareigų

vaikams vykdymą, taip pat į tai, kad neturtinės žalos atlyginimo priteisimas nesutrukdytų kaltajam sutuoktiniui vykdyti kito sutuoktinio ir jų vaikų išlaikymo pareigą.

Vadovaudamasis CK 6.251 straipsniu, teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių (CK 6.251str.). Pavyzdžiui, gali nutikti taip, jog visiškai atlyginęs nuostolius kaltasis sutuoktinis pats neturės gyvenamosios vietos ir išgyvenimui būtinų lėšų, tokias pasekmes galima vadinti sunkiomis ir nepriimtinomis, neatitinkančias teisingumo ir protingumo kriterijų.

Neturtinės žalos dydis nustatomas pagal bylai reikšmingų aplinkybių visumą priklausomai nuo pažeistų vertybių, atsiradusių pasekmių ir kitų kriterijų, kuriuos turi įrodyti ieškovas.

Neturtinės žalos dydis dažniausiai priklauso nuo to, kaip pasireiškia sutuoktinio kaltė. Ieškovas gali remtis sutuoktinio neištikimybės, kenkimo šeimos interesams, nesąžiningumo, melo, žiauraus, įžeidžiančio elgesio, nesirūpinimo šeima, piktnaudžiavimo alkoholiu, agresyvumo, apgaulės ir kitais faktais.

Ieškovas taip pat gali įrodinėti, kad faktai, kuriais grindžiama sutuoktinio kaltė, sukėlė jam itin didelius išgyvenimus, emocinę depresiją, dvasinį šoką ir panašiai.

Minėtus faktus galima įrodinėti visais civilinio proceso kodekse leidžiamais įrodymais: šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimais, liudytojų parodymais, rašytiniais, daiktiniais ir kitais įrodymais.

Pavyzdžiui, sutuoktinio dvasinį skausmą, kito sutuoktinio jam suteiktą emocinę depresiją gali paliudyti medicininiai dokumentai, įrodantys jo sveikatos sutrikimus. Įrodymais apie smurtavimą, girtuokliavimą, žiaurų elgesį su šeima gali būti iš policijos įstaigų gautos pažymos, kuriose užfiksuoti nedoro elgesio faktai. Neištikimybės įrodymai gali būti telefono pokalbių išklotinės, kaimynų parodymai, kaltojo sutuoktinio susirašinėjimas su naujuoju meilės objektu ir pan.

Šiuo metu dar nėra nusistovėjusios teismų praktikos dėl priteisiamos neturtinės žalos dydžio, padarytos dėl santuokos nutraukimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje Nr. 3K-3-580/2004 m. 10 000Lt prašiusiai sutuoktinei, kurios vyras nevykdė įstatyme numatytų sutuoktinio pareigų: paliko šeimą, visapusiškai nesirūpino vaiku ir šeima,

nereguliariai teikė išlaikymą vaikui, nesirūpino jo priežiūra, bendravo su kita moterim, priteisė 1000 Lt³⁷.

Galima teigti, kad Lietuvoje prisiteisti neturtinę žalą įmanoma, tačiau gana sunku. Įstatymų leidėjo pasirinkta neturtinės žalos atlyginimo sistema nėra liberali - neturtinė žala atlyginama ne visais jos padarymo atvejais, o tik tuomet, kai tai leidžia įstatymas. Tačiau mūsų valstybė yra ne vienintelė, įtvirtinusi tokią moralinės žalos atlyginimo tvarką. Pavyzdžiui, panašiais principais vadovaujamosi Olandijoje³⁸. Antra vertus, Lietuvos ekonominė padėtis ir kitos aplinkybės įtakoja tai, kad mūsų teismų priteisiamos neturtinės žalos atlyginimo sumos savo mažumu dar ilgai stebins išsivysčiusių užsienio valstybių gyventojus.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 27 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje G. L. prieš A. L., Nr. 3K-3-580/2004, kat. 20.7.; 69.3.; 94.2.

³⁸ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *Neturtinės žalos kompensavimas*. Justitia, 1998 NR. 2, P.5.

III. SANTUOKOS NUTRAUKIMO DĖL VIENO IŠ SUTUOKTINIŲ KALTĖS TEISINĖS PASEKMĖS UŽSIENIO ŠALIŲ TEISĖJE

Skirtingose pasaulio valstybėse santuokos nutraukimas reglamentuojamas skirtingai ir turi savo specifinius bruožus, tačiau apskritai šio instituto egzistavimas liudija apie praktikuojamą valstybinę santuokos nutraukimo kontrolę visose civilizuose pasaulio šalyse. Kai kuriose valstybėse santuokos nutraukimo normos yra įtvirtintos net konstitucijose, tokiu būdu pabrėžiant teisinio reguliavimo šiuo klausimu svarbą. Pavyzdžiui, Ispanijos Konstitucijoje (32 str.) įtvirtinta, kad santuokos nutraukimo priežastys ir pasekmės turi būti reguliuojamos įstatymo, arba Japonijos Konstitucijoje (24 str.) nustatyta, kad įstatymu yra reguliuojami skyrybų ir kiti klausimai susiję su santuoka ir šeima³⁹.

Taigi, santuokos nutraukimo teisinio reguliavimo reikalingumą patvirtina civilizuoatų užsienio valstybių praktika. Be to, šiuo klausimu yra užsiminęs ir A. Vaišvila nagrinėdamas teisinio reguliavimo objektą. Jo teigimu “šeimos vidaus santykiai nėra teisės reguliuojami. Bet štai šeimos sudarymo, jos iširimo aktai – santuokos, ištuokos registracija, taip pat alimentų išieškojimas, jau yra teisinio reguliavimo objektas, nes čia prasideda žmogaus teisių apsaugos sritis, kai vieno asmens veiksmai gali virsti grėsme kito teisėms”⁴⁰.

Tačiau valstybės įstatymais reguliuojamas santuokos nutraukimo reiškinys neturi peržengti asmeninės laisvės ribų. Santykiai, atsirandantys santuokoje, kaip jau buvo minėta, yra pagrįsti laisva valia. Todėl kaip niekas negali priversti tuoktis, lygiai taip pat niekas, išskyrus pačius sutuoktinius, neturi teisės spręsti tęsti jiems santuoką ar ne. Dėl visuomenės požiūrio į ištuoką kaitos valstybinių institucijų vaidmuo santuokos nutraukimo procese irgi keitėsi. Ir iki šiol išlieka aktualus klausimas, kur yra riba iš vienos pusės, leidžianti valstybei reguliuoti santuokos nutraukimo procesą ir iš kitos pusės, asmens teisė laisvai apsispręsti tęsti santuoką ar ne⁴¹.

Tais atvejais, kai prie išsiskyrusių šeimų vaikų ugdymo nepakankamai prisideda atskirai nuo šeimos gyvenantis tėvas ar motina, daugiau kaip trečdalis vaikų pradeda blogiau mokytis, tampa nedrausmingi. Statistiniai išsituokiančiųjų duomenys rodo, jog žmonės, kilę iš nepilnų ar iširusių šeimų, ir patys dažniau nutraukia santuoką⁴².

³⁹ ПЧЕЛИНЦЕВА, Л. М. *Семейное право России*. Москва: Юристъ, 1999. С.142.

⁴⁰ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000. P.158.

⁴¹ АНТОКОЛЬСКАЯ, М. В. *Семейное право*. Москва: Юристъ, 2001. С.128.

⁴² NAVAITIS, G. *Šeima // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2001*. Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, 2001. P.56.

Palyginus ištuokų skaičių Lietuvoje ir kitose šalyse, galima teigti, jog Lietuvą reikia priskirti prie tų šalių, kuriose ištuokų lygis aukštas. Aukštesnis ištuokų lygis nei mūsų valstybėje yra Baltarusijoje, Ukrainoje ir Estijoje. Mažiausiai išsituokiama Graikijoje, Lenkijoje, Bulgarijoje, Islandijoje bei Portugalijoje. Latvijoje irgi gana neaukštas ištuokų skaičius.

Mokslinėje literatūroje, kurioje nagrinėjami užsienio šalių teisiniai santuokos nutraukimo aspektai pabrėžiama, kad 1970 metų santuokos nutraukimo įstatymų reformos tokiose šalyse kaip Anglija, Prancūzija, Norvegija, Danija, Suomija ir kt., privedė prie kardinalių pokyčių. Pati svarbiausia idėja minėtose šalyse yra ta, jog reikia atsisakyti klaidingo požiūrio, kad ištuoka tai sankcija arba bausmė už kaltą sutuoktinio elgesį, reikia stengtis keisti požiūrį, pereinant prie kitos koncepcijos, kurios esmė: santuokos nutraukimas – nevykusios, nenusisėkusios sąjungos ir santuokos žlugimo konstatavimas. Toksai požiūris neleido įtvirtinti įstatymuose formalių santuokos nutraukimo prielaidų⁴³.

Latvijoje santuoka gali būti nutraukta vieno arba abiejų sutuoktinių pareiškimu. Kaip ir Lietuvoje santuoką nutraukti galima tik teismine tvarka. Santuoka gali būti nutraukta tuomet, kai ji išyra. Santuokos iširimas reiškia, jog sutuoktiniai mažiausiai trejus metus gyvena atskirai⁴⁴. Gyvenimas skyrium pasireiškia tuo, jog sutuoktiniai netvarko bendro ūkio ir vienas iš sutuoktinių atmeta santuokinio gyvenimo kartu galimybę. Bendro ūkio netvarkymas gali būti įmanomas ir tuomet, kai sutuoktiniai atskirai gyvena viename būste. Latvijos Respublikos civilinio kodekso 74 straipsnyje nurodoma, jog tuo atveju, kai sutuoktiniai skyrium gyvena mažiau nei trejus metus santuoka gali būti nutraukta tik tais atvejais, kai:

- 1) tolimesnis gyvenimas santuokoje santuokos nutraukimo reikalaujančiam sutuoktiniui neįmanomas dėl tokių priežasčių, kurios priklauso nuo kito sutuoktinio, ir dėl kurių tolimesnis gyvenimas santuokoje būtų nepakeliamai žiaurus reikalaujančio ištuokos sutuoktinio atžvilgiu;
- 2) abu sutuoktiniai reikalauja nutraukti santuoką, arba vienas sutuoktinis sutinka su antrojo sutuoktinio reikalavimu nutraukti santuoką;
- 3) vienas iš sutuoktinių gyvena kartu su kitu asmeniu ir jie susilaukė vaiko arba laukia jo gimimo.

⁴³ ПЧЕЛИНЦЕВА, Л. М. *Семейное право России*. Москва: Юристъ, 1999. С.143.

⁴⁴ Гражданский закон Латвийской Республики. I Часть: семейное право. Рига, 2003. С.71.

Latvijos Šeimos teisėje nėra tiesiogiai įvesta “kalto” sutuoktinio sąvoka, tačiau yra nustatytos tam tikros sankcijos sutuoktiniui, kuris sudarė prielaidas santuokai iširti. Pavyzdžiui, 80 straipsnyje nurodoma: po santuokos nutraukimo buvęs sutuoktinis gali reikalauti iš kito sutuoktinio proporcingo jo turtui išlaikymo, tam kad būtų išlaikytas ankstesnis materialinio gerbūvio lygis, jeigu kitas sutuoktinis savo veiksmais sudarė prielaidas santuokai iširti. Pareiga teikti išlaikymą kitam sutuoktiniui netenka galios tik kai to reikalavęs sutuoktinis kitą kartą susituokia (išteka), arba kai išlaikymo reikalavęs sutuoktinis atsisako savo jėgomis užsidirbti pragyvenimui, arba kai atsiranda kitos aplinkybės, liudijančios, kad išlaikymas sutuoktiniui nėra reikalingas. 82 straipsnis labai panašus į Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.69 straipsnį: 82 Latvijos Respublikos civilinio kodekso straipsnyje teigiama, kad sutuoktinis, kuris susituokdamas pasirinko kito sutuoktinio pavardę po santuokos nutraukimo gali pasilikti tą pavardę, arba prašyti teismo suteikti jam ankstesniąją. Kito sutuoktinio prašymu, jeigu tai nekenkia vaikų interesams, teismas gali atimti iš sutuoktinio, kuris sudarė prielaidas santuokai iširti, kito sutuoktinio santuokos metu turėtą pavardę.

Austrijoje kaip ir daugelyje kitų valstybių santuoką taip pat galima nutraukti tiek abiejų sutuoktinių sutikimu, tiek vieno sutuoktinio prašymu. Abiejų sutuoktinių sutikimu santuoka gali būti nutraukta tuo atveju, kai sutuoktiniai abu nori nutraukti santuoką, nemato tolimesnio gyvenimo kartu prasmės, taip pat tuomet, kai jau pusmetį kartu nebegyvena. Tuo atveju, kai santuoką nori nutraukti tik vienas iš sutuoktinių, jisai turi teisę kreiptis į teismą, nurodydamas priežastis dėl kurių tolimesnis santuokinis gyvenimas yra neįmanomas, priežastys turi būti pagrįstos ir įrodyta sutuoktinio kaltė. Sutuoktinio kaltę galima įrodyti įrodžius, pavyzdžiui, jo neištikimybę. Tačiau šiuo atveju šia teise galima remtis nepraėjus 6 mėnesiams nuo sužinojimo apie kito sutuoktinio neištikimybę. Be neištikimybės yra ir kiti pagrindai, kuriais remiantis galima nutraukti santuoką, tai yra tokie veiksniai kaip fizinio smurto naudojimas, grubus sutuoktinio užgauliojimas, sutuoktinio atsisakymas kartu leisti laiką, nepagrįstas lytinių santykių atsisakymas. Priežasčių santuokai nutraukti sąrašas nėra baigtinis, visas priežastis galima apjungti į vieną visumą, kaip santuokinių teisių ir pareigų pažeidimą.

Tuomet, kai santuoka nutraukiama dėl vieno iš sutuoktinių kaltės, kaltasis sutuoktinis privalo teikti išlaikymą kitai pusei⁴⁵.

⁴⁵ *Развод в Австрии* [interaktyvus]. Март, 2004. [Žiūrėta 2007-03-22]. Prieiga per internetą: <http://russianvienna.com/sb/sb6_2004-rasvod.htm>.

Taigi, Austrijos šeimos teisėje yra įvestas sutuoktinio kaltės kriterijus. Kaltam dėl santuokos nutraukimo sutuoktiniui numatyta sankcija – kito sutuoktinio išlaikymas. Šis jų pasirinkimas kol kas pasiteisina, todėl pagal jų pavyzdį panašias sankcijas bando įvesti ir kitos šalys.

Olandijoje 1884 m. vėl leista nutraukti santuoką, kadangi 1816 m. santuokos nutraukimas buvo uždraustas. Santuokos nutraukimas buvo leistinas esant aplinkybėms, nurodytoms baigtiniame sąraše. 1993 m., atsiradus naujam civiliniam kodeksui ir įstatymui „Apie santuokos nutraukimą“ kaltės principas prarado prasmę. Leista nutraukti santuoką abiejų sutuoktinių sutikimu tik dėl vienintelės priežasties: negrįžtamas santuokos sužlugimas. Objektiviajam kriterijui suteikta pirmenybė, lyginant su subjektyviuoju kaltės kriterijumi, kadangi sudėtinga iš tiesų nuspręsti, kuris sutuoktinis yra tikrai kaltas dėl santuokos nutraukimo⁴⁶.

Rusijoje santuoka gali būti nutraukiama teismine tvarka arba civilinės metrikacijos įstaigoje. Santuoka nutraukiama teismine tvarka, kai:

- 1) sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų;
- 2) vienas iš sutuoktinių nesutinka nutraukti santuokos;
- 3) vienas iš sutuoktinių, nežiūrint į tai, jog sutinka nutraukti santuoką, nesutinka jos nutraukti civilinės metrikacijos įstaigoje.

Tuo atveju, kai abu sutuoktiniai sutinka nutraukti santuoką teismas nesiaiškina santuokos nutraukimo priežasčių, tiesiog konstatuoja faktą, kad šeima iširo ir santuoka yra nutraukiama. Tuomet, kai vienas iš sutuoktinių nesutinka nutraukti santuokos, teismas privalo nustatyti, kad tolimesnis šeimyninis gyvenimas nėra įmanomas. Rusijos įstatymuose nėra nurodytos priežastys, kurios būtų pagrindas nutraukti santuoką, taip pat nėra keliamas sutuoktinių (sutuoktinio) kaltės klausimas⁴⁷.

2004 metais vykusioje apklausoje Rusijoje buvo apklausta 245 išsituokusių vyrų ir moterų, dauguma iš jų santuokoje pragyveno ne daugiau nei 5 metus. Apklaustieji nurodė, jog daugiausiai santuoka išyra dėl vieno sutuoktinio alkoholizmo, neištikimybės, smurto. Santuokos iširimo priežastimis moterys nurodė tokius veiksnius: alkoholizmas, narkomanija – 32 %, vyro neištikimybė – 27 %, nuolatiniai konfliktai – 19 %. Vyrai nurodė tokias santuokos nutraukimo priežastis: žmonos neištikimybė - 21 %, šeimyninio gyvenimo

⁴⁶ БОЙЦОВА, Б., БОЙЦОВА, Л. *Правовая система Нидерландов*. Москва: Зерцало, 1998. С48-57.

⁴⁷ РУЗАКОВА, О.А. *Семейное право*. Москва, 2004. С.76-80.

monotonija - 19 %, klaidingas partnerės pasirinkimas – 18 %, bendrų interesų nebuvimas – 18 %⁴⁸.

Šiuo metu Rusijoje kyla didelis susirūpinimas dėl greito tautos nykimo. Gyventojų skaičius per paskutinį dešimtmetį smarkiai sumažėjo, kadangi mirčių skaičius viršija gimstamumą, o alkoholizmas ir ekonominės tautos problemos privedė prie to, kad abortų ir skyrybų skaičius yra milžiniškas. Moterys nebenori sudarinėti santuokų su tokiais vyrais ir gimdyti vaikų tokioje tautoje. Matyt pats laikas atėjo peržiūrėti Rusijos šeimos teisės pagrindinius principus ir daryti kardinalius pakeitimus jos reglamentavime.

Lenkijos šeimos kodekso IV dalyje įtvirtintos santuokos pasibaigimo, jos nutraukimo normos. 56 straipsnio 1 dalyje teigiama: “jeigu sutuoktinių bendras gyvenimas absoliučiai ir neribotam laikui iširo, kiekvienas iš sutuoktinių gali reikalauti nutraukti santuoką”. Įstatyme pabrėžiamas nevienadienis konfliktų, nesutarimų pobūdis, akcentuojamas tęstinis ir absoliutus sutuoktinių nesugyvenimas. Bendro gyvenimo iširimasis (pakrikimas) konstatuojamas tuomet, kai tarp sutuoktinių nutrūksta fizinis, dvasinis ryšys, nebevedamas bendras ūkis. Lenkijos Aukščiausiasis teismas išaiškino, kad netgi esant bendram ūkiui, bet nutrūkus fiziniam ir dvasiniam ryšiui galima nutraukti santuoką. Santuoka gali būti nutraukiama abiejų sutuoktinių sutarimu, arba vieno sutuoktinio prašymu dėl kito sutuoktinio kaltės. Taigi, taip pat kaip ir Lietuvos šeimos teisėje, Lenkijos teisėje taip pat įvesta kalto sutuoktinio samprata. Lenkijos šeimos teisėje nėra įtvirtintos prielastys, kurioms esant būtų galima būtų nutraukti santuoką dėl kito sutuoktinio kaltės. Nei sutuoktinio neištikimybė, nei alkoholizmas ar smurtas automatiškai netampa pagrindu nutraukti santuoką. Sutuoktinis turi įrodyti, jog būtent kitas sutuoktinis kaltas dėl nuolatinio ir absoliutaus santykių iširimo. Sutuoktinio kaltę teisme turi įrodinėti ieškovas, atsakovas turi teisę gintis, įrodinėdamas, jog ne jis kaltas dėl santuokos iširimo. Nors Lenkijos šeimos teisėje nėra nurodytos kaltės prezumpcijos ir teismas kiekvienu konkrečiu atveju aiškinasi, ar yra sutuoktinio kaltė dėl santuokos nutraukimo, tačiau praktikoje dažniausiai pasitaiko tokios prielastys, leidžiančios kalbėti apie sutuoktinio kaltę:

- 1) alkoholizmas;
- 2) agresyvus elgesys ir smurto naudojimas prieš šeimos narius;
- 3) santuokinė neištikimybė;
- 4) kito sutuoktinio palikimas be svarių prielastų;

⁴⁸ [БОРОДЕНКО А. Ю. Развод: трагедия или надежда?](http://www.izh.ru/item-ipspub/meth-v/obj-30870.html) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.izh.ru/item-ipspub/meth-v/obj-30870.html>>.

5) neprisidėjimas prie šeimos poreikių tenkinimo be svarių priežasčių.

Alkoholizmo ir narkomanijos problema yra labai aktuali ne tik užsienio valstybėse, bet ir Lietuvoje. Kadangi vis dažniau tai tampa santuokos iširimo priežastimi, todėl būtų tikslinga, kad piktnaudžiavimas alkoholiu ir narkotinėmis priemonėmis būtų įvardijama kaip viena iš kaltės formų.

Taip pat kaip ir Lietuvos Respublikoje, Lenkijoje santuoka nutraukiama teisminiu būdu. 56 str. 2 d. nurodoma, kad nepaisant tėstinio ir absoliutaus sutuoktinių santykių nesiklostymo, bendro gyvenimo pakrikimo išsituoti yra draudžiama, jeigu dėl skyrybų nukentėtų mažamečiai vaikai arba santuokos nutraukti negalima dėl priežasčių, kurios prieštarautų šeimos teisės principams. 56 str. 3 d teigiama, jog santuokos nutraukimas yra neleistas, kai išsituoti nori išimtinai dėl santuokos nutraukimo kaltas sutuoktinis, nebent kitas sutuoktinis sutiktų nutraukti santuoką, arba jeigu kito sutuoktinio atsisakymas išsituoti prieštarautų šeimos principams. Svarbus vaidmuo priskiriamas teismams: teismas, nutraukdamas santuoką turi nustatyti, ar kuris nors sutuoktinis yra kaltas dėl santuokos nutraukimo ir įvardyti jį, jeigu toks yra. Kaltąjį sutuoktinį teismas įvardija tik tuo atveju, kai santuoka nutraukiama vieno iš sutuoktinių prašymu, kai santuoka nutraukiama bendru sutarimu, kaltės klausimas nekliamas.

Lenkijos šeimos kodekso 60 str. įtvirtintos santuokos nutraukimo teisinės pasekmės kaltam sutuoktiniui. 60 str. 1 d. teigiama, jog sutuoktinis, kuris išsituokdamas nebuvo pripažintas kaltu dėl santuokos nutraukimo, ir kurio bloga materialinė padėtis, gali reikalauti iš kalto sutuoktinio išlaikymo. To paties straipsnio antroje dalyje nurodoma, kad jeigu santuokos nutraukimas pablogino vieno iš sutuoktinių materialinę padėtį, o kitas sutuoktinis yra kaltas dėl santuokos nutraukimo, tai kaltasis sutuoktinis teismo sprendimu turi teikti nekaltajam materialinę paramą, nors kitas sutuoktinis ir nebūtų nepritekliuje. 60str. 3 dalyje numatyta išimtis: pareiga išlaikyti kitą sutuoktinį netenka galios, kai išlaikymo reikalingas sutuoktinis veda (išteka). Taigi, Lenkijos šeimos kodekse santuokos nutraukimo teisinės pasekmės siejamos su materialinės paramos, išlaikymo nekaltajam sutuoktiniui teikimo, tuo tarpu Lietuvos įstatymai numato daugiau sankcijų kaltajam sutuoktiniui (CK 3.69, 3.70 str.).

Dabartinis skyrybų lygis kelia grėsmę demografinėi situacijai šalyje. Viena lenkė vidutiniškai pagimdo vieną vaiką. Šito aiškiai nepakanka net dabartiniui gyventojų skaičiui išsaugoti. Tai reiškia, kad naujoji lenkų karta sudarys tik 62 procentus dabartinės. Varšuvos aukštosios ekonomikos mokyklos demografų duomenimis, Lenkijoje išsiskiria 33 poros iš šimto susituokusių.

Šiuo metu besiskiriantiems lenkams tenka sumokėti apie 500 litų bylinėjimosi išlaidų. Tačiau netrukus lenkams, norintiems nutraukti santuoką, gali tekti gerokai paploninti pinigines. Šalies valdžia, siekdama sumažinti ištuokų skaičių, nori įvesti baudas besiskiriantiems sutuoktiniams. Valdančioji Teisės ir teisingumo partija tokį planą atskleidė paaiškėjęs, kad Lenkijoje skyrybomis baigiasi beveik trečdalis santuokų. Baudos turėtų priklausyti nuo sutuoktinių turinės padėties. Turtuoliams jos gali siekti šimtus tūkstančių zlotų⁴⁹. Taigi, Lenkijoje bandoma sukurti tokią mokesčių aplinką, kuri skatintų žmones gyventi santuokoje.

Apibendrinant galima teigti, jog kiekviena valstybė savaip reglamentuoja su santuokos nutraukimu susijusius klausimus. Vienose šalyse siūloma atsisakyti „kalto“ sutuoktinio sąvokos (Anglija, Prancūzija, Norvegija, Danija, Suomija ir kt.), kitų šalių šeimos teisėje yra nustatytos sankcijos asmenims, kurie sudarė prielaidas santuokai iširti (Latvija), trečiose nurodomos santuokos nutraukimo teisinės pasekmės kaltam sutuoktiniui (Lenkija, Lietuva).

⁴⁹ ELTA. *Skyrybos Lenkijoje kainuos* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-05]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/DELFI_for_women/she_and_he/article.php?id=12727830>.

IŠVADOS

1. Įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui, santuokos nutraukimo instituto reglamentavime įtvirtinta daug naujovių. Galima išskirti kelias pagrindines tendencijas, įtakojušias minėto reglamentavimo reformą:

a) pastangos įvairiais būdais išsaugoti santuokos stabilumą. Šiuo tikslu numatytos tokios priemonės kaip, pavyzdžiui, reikalavimas, kad santuoka truktų daugiau nei vienerius metus, kai norima ją nutraukti esant abiejų sutuoktinių sutikimui arba separacija, kuri numato alternatyvią santuokos nutraukimui išeitį;

b) pasiryžimas daugiau laisvės suteikti patiems sutuoktiniams - tai realizuojama per sutuoktinių teisę patiems susitarti dėl santuokos nutraukimo pasekmių;

c) siekimas saugoti silpnesnio sutuoktinio ir nepilnamečių vaikų interesus. Pavyzdžiui, sutartį, dėl santuokos nutraukimo pasekmių, tvirtina teismas, patikrinęs jos turinio teisėtumą ir (tam tikra prasme) teisingumą. Taip pat yra numatyta galimybė, iš esmės pasikeitus sąlygoms, kreiptis į teismą dėl santuokos nutraukimo pasekmių pakeitimo. Pripažinus vieną iš sutuoktinių kaltu dėl santuokos iširimo, numatyta kito sutuoktinio teisė reikalauti atlyginti žalą, o kaltas sutuoktinis, be to, praranda teisę į išlaikymą.

2. Svarbi naujovė, kad santuokos nutraukimo klausimų sprendimas pavestas išimtinai teismams. Toks teismų kompetencijos išplėtimas šioje srityje padeda geriau kontroliuoti, ar santuokos nutraukimu nepažeidžiami silpnesnio sutuoktinio, nepilnamečių vaikų teisėti interesai, viešoji tvarka bei Lietuvos Respublikos įstatymai.

3. Įvedama "kalto" dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio samprata. Kaltė šeimos teisėje suprantama savitai. Dabartinis įstatymas sutuoktinio kaltę dėl santuokos iširimo apibrėžia kaip santuokinių pareigų pažeidimą iš esmės.

4. Dažniausia santuokos nutraukimo priežastis dėl sutuoktinio kaltės yra:

- d) smurtavimas;
- e) šeimos palikimas ir nesirūpinimas ja;
- f) neištikimybė.

5. Įtvirtintos teisinės santuokos nutraukimo pasekmės kaltam sutuoktiniui:

a) sutuoktinis, kaltas dėl santuokos nutraukimo, praranda tas teises, kurias įstatymai ar vedybų sutartis suteikia išsituokusiam asmeniui, įskaitant teisę į išlaikymą;

b) sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, taip pat ir neturtinę žalą, padarytą dėl santuokos nutraukimo;

c) kaltas dėl santuokos nutraukimo sutuoktinis, kai yra kito sutuoktinio reikalavimas, privalo gražinti iš jo gautas dovanas, išskyrus vestuvinį žiedą, jeigu vedybų sutartyje nenumatyta kas kita;

d) sutuoktinis turi teisę uždrausti kaltam dėl santuokos nutraukimo sutuoktiniui pasilikti santuokinę pavardę, išskyrus atvejus, kai tai gali pažeisti nepilnamečių vaikų interesus.

6. Kai santuoka nutraukiama dėl abiejų sutuoktinių kaltės, atsiranda tos pačios pasekmės kaip ir nutraukus santuoką sutuoktinių bendru sutikimu. Tai yra, nė vienas sutuoktinių neturi teisės į žalos atlyginimą, tačiau abu sutuoktiniai turi teisę reikalauti gražinti esant susituokus vienas kitam padovanotus tik nekilnojamuosius daiktus (pastatus, žemę ir pan.). Jei sudaryta vedybų sutartis, abiem sutuoktiniams lieka galioti jos sąlygos, jie abu išsaugo teisę į išlaikymą ir panašiai.

7. Principai, kuriais yra pagrįstas atskirų santuokos nutraukimo būdų reglamentavimas pagal galiojantį Civilinį kodeksą yra:

a) santuokos nutraukimas sutuoktinių susitarimu grindžiamas sutarties laisvės principu. Papildomi reikalavimai šiam santuokos nutraukimo būdai yra tik būtini saugikliai, skirti užkirsti kelią piktnaudžiavimui tokia sutuoktinių teise;

b) santuokos nutraukimo vieno iš sutuoktinių pareiškimu atveju vadovaujamosi esminių aplinkybių pasikeitimu po santuokos sudarymo ir jos eigoje, kuris suteikia sutuoktiniui teisę apsispręsti dėl santuokinio gyvenimo tęsimo ar santuokos nutraukimo;

c) santuokos nutraukimo dėl vieno ar abiejų sutuoktinių kaltės atveju siekiama apsaugoti sąžiningo sutuoktinio teises ir tam tikra prasme nubausti kaltą sutuoktinį apribojant jo turtines teises.

8. Nemažai užsienio šalių (Anglija, Prancūzija, Norvegija, Danija, Suomija ir kt.), šeimos teisėje atsisakė požiūrio, kad ištuoka tai sankcija arba bausmė už kaltą sutuoktinio elgesį, pereidamos prie kitos koncepcijos, kuriose esmė: santuokos nutraukimas – nevykusios, nenusisėkusios sąjungos ir santuokos žlugimo konstatavimas. Todėl „kalto“ sutuoktinio sąvoka netenka prasmės.

9. Pasiūlymai:

a) reikalavimas nurodyti santuokos nutraukimo priežastis, kai santuoka

nutraukiama abiejų sutuoktinių sutikimu, yra nelogiškas ir neatitinka sutarties laisvės principo, kuriuo yra pagrįstas šis santuokos nutraukimo būdas, todėl siūlytina Civilinio kodekso 3.52 straipsnio 3 dalies atsisakyti;

b) santuokos nutraukimo dėl vieno ar abiejų sutuoktinių kaltės atveju, įstatymų leidėjas turėtų detalizuoti nuostatą, kad sutuoktinis padaręs tyčinį nusikaltimą automatiškai pripažįstamas kaltu ir dėl santuokos nutraukimo. Toks ryšys galėtų būti siejamas su už tyčinį nusikaltimą atliekamos laisvės atėmimo bausmės ilgu laikotarpiu arba su tam tikromis tyčinių nusikaltimų rūšimis, kurios keltų tiesioginį pavojų kitam sutuoktiniui, jo vaikams ar kitiems šeimos nariams;

c) siūloma išbraukti Civilinio kodekso 3.69 str. 2 dalį, suteikiančią teisę atimti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio teisę pasilikti santuokinę pavardę, išskyrus atvejus, kai sutuoktiniai turi bendrų vaikų, kadangi ši nuostata prieštarauja lygiateisiškumo principui ir netiesiogiai diskriminuoja moteris;

d) viena iš kaltės prezumpcijų – tyčinio nusikaltimo padarymas. Praktikoje ja nesiremama, todėl tikslingiau būtų vietoj jos įvardyti vieną iš dažniau pasitaikančių sutuoktinio kaltės formų – piktnaudžiavimą alkoholiu ar narkotinėmis priemonėmis.

e) siūlyčiau keisti nusistovėjusią praktiką, kad asmenys, seniai sudarę santuoką, negali pakeisti savo turto, įgyto iki naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimo, teisinio režimo. Ši nuostata riboja sutuoktinių teises ir galimybę laisvai disponuoti savo turtu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262);
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340);
4. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas (Valstybės žinios, 1969, Nr. 21-186).

Specialioji literatūra:

5. ADOMAVIČIUS, V. *Vedybų sutartis*. Vilnius: Mūsų saulužė, 2002;
6. ANDRIULIS, V. *Baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso bruožai Lietuvoje XV a. (Kazimiero teisyne)//Teisės bruožai Lietuvoje XV-XIX a.* Vilnius: Mintis, 1980;
7. АНТОКОЛЬСКАЯ, М. В. *Семейное право*. Москва: Юристь, 2001;
8. АРОНС, К. *Развод: Крах или новая жизнь?* Москва, 1995;
9. БОЙЦОВА, Б., БОЙЦОВА, Л. *Правовая система Нидерландов*. Москва: Зерцало, 1998;
10. КАРАХАНЫН, Т. *Брак и развод в свете мирового законодательства: юридический калейдоскоп*. Москва, 1998;
11. KOFANOV, L. L. *Zakony XII tablic*. Moskva, 1996;
12. MIKELĖNAS, V., KESERAUSKAS, Š., SMIRNOVIENĖ, Z. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002;
13. MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *Neturtinės žalos kompensavimas*. Justitia, 1998 NR. 2;
14. NAVAITIS, G. *Šeima // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2001*. Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, 2001;
15. ПЧЕЛИНЦЕВА, Л. М. *Семейное право России*. Москва: Юристь, 1999;
16. РУЗАКОВА, О.А. *Семейное право*. Москва, 2004;
17. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.

Praktinė medžiaga:

18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. rugsėjo 6 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje V.K. prieš E.K., Nr. 3K-3-395/1999, kat.13;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 23 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje A. A. prieš R. A., Nr. 3K-3-1027/2002, kat. 71.4;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 16 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje N. Z. prieš V. Z., Nr. 3K-3-1008/2002, kat. 69.5.1.; 69.7;
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. lapkričio 27 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje Dėl vaiko atskyrimo nuo tėvų; dėl tėvų valdžios apribojimo, Nr.3K-3-1423/2002, kat 71.5;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. lapkričio 12 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje Č.Ž. prieš. S.Ž., Nr. 3K-3-1090/2003, kat. 69.3; 75;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 27 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje G. L. prieš A. L., Nr. 3K-3-580/2004, kat. 20.7.; 69.3.; 94.2;
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 8 d. teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje Dėl santuokos nutraukimo, nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymo, išlaikymo jiems priteisimo ir santuokoje įgyto turto padalijimo, Nr. 3K-3-173/2004, kat. 72.2; 94.5; 102;
25. Lietuvos teismų praktika. Civilinė teisė ir civilinis procesas. Nutartys, nutarimai, apžvalgos, konsultacijos. 2000 01 11 – 2002 01 17. Nr. 1. Vilnius, 2002;
26. Lietuvos statistikos metraštis 2004. Vilnius: Statistikos departamentas, 2004;
27. Lietuva skaičiais. Vilnius: Statistikos departamentas, 2005;
28. Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai. Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000;
29. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normų taikymas praktikoje. Vilnius, 2002;
30. Гражданский закон Латвийской Республики. I Часть: семейное право. Рига, 2003;
31. Interneto dienraštis Bernardinai. ELTA: *B. Vėsaitė siūlo leisti visiems asmenims po skyrybų pasilikti sutuoktinių pavardę.* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/34133>>;

32. *Развод в Австрии* [interaktyvus]. Март, 2004. [Žiūrėta 2007-03-22]. Prieiga per internetą: <http://russianvienna.com/sb/sb6_2004rasvod.htm>;
33. [БОРОДЕНКО А. Ю.](#) *Развод: трагедия или надежда?* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.izh.ru/item-ipspub/meth-v/obj-30870.html>>;
34. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. *Gyventojų natūrali kaita, santuokos ir ištuokos* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-05]. Prieiga per internetą: <www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1294>;
35. ELTA. *Skyrybos Lenkijoje kainuos* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-05]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/DELFI_for_women/she_and_he/article.php?id=12727830>.

SANTRAUKA

Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės teisinės pasekmės

Šeima yra mūsų visuomenės ir valstybės pagrindas. Ši nuostata įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalyje. Tokiu būdu akcentuojamas vaidmuo, priskiriamas šeimai, kaip natūraliai ir pagrindinei visuomenės grupei, užtikrinančiai visuomenės ir valstybės stabilumą.

Santuokos nutraukimas yra vienas iš šeimos teisės institutų. Tinkamas santuokos nutraukimo teisinis reglamentavimas turi labai didelę reikšmę, nes leidžia užtikrinti asmeninės laisvės apsaugą, sąžiningo sutuoktinio teisių gynimą, sumažinti teisinių ginčų skaičių ir gali daryti įtaką šeimos stabilumui.

Nuo 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos Civiliniu kodeksui santuokos nutraukimo teisinis reglamentavimas pasikeitė, nes įtvirtinta daug naujovių. Viena iš tokių naujovių – santuokos nutraukimas dėl sutuoktinio (ių) kaltės. Taikymo praktika pagal šį kodeksą dar nėra pilnai susiformavusi. Todėl nagrinėjama tema „Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės teisinės pasekmės“ yra labai aktuali.

Taigi darbe yra nagrinėjamas santuokos nutraukimo institutas, analizuojamos santuokos nutraukimo teisinės pasekmės dėl vieno iš sutuoktinių kaltės. Pirmiausiai aptariama santuokos nutraukimo samprata, toliau analizuojamas sutuoktinio kaltės klausimas, galiausiai, per nagrinėjamus atskirų santuokos nutraukimo būdų ypatumus, siekiama išaiškinti santuokos nutraukimo teisinės pasekmes kaltam sutuoktiniui, aptarti naujoves, įtvirtintas naujame Civiliniame kodekse ir pateikti galimas jų taikymo praktines problemas.

Nagrinėjant temą remiamasi Lietuvos Respublikos teisės aktais, Lietuvos teismų praktika, šeimos, civilinės bei kitų teisės šakų mokslinė literatūra.

SUMMARY

The legal consequences of a divorce by the fault of one spouse

Family is the basis of our society and our state. This provision is established in the first part of the thirty-eighth article of the Constitution of Lithuania. The role that is emphasized in such way is subsumed to the family as natural and main group of society, which secures the stability of society and country.

Divorce is one of the institutes of Family Law. Proper legal regulation of divorce is very important, because it allows to warrant the security of personal freedom, the defense of conscientious spouse rights, it allows to reduce the number of legal issues and can influence the stability of the family.

When in 2005-07-01 the new Civil code of Lithuanian Republic came into force the juridical regulation of conjugality abatement has changed, because it consolidates a lot of innovations. One of these innovations is a divorce by the fault of one (or both) spouse. The application practice according this code has not been totally formed yet. That is why the studied theme “The legal consequences of a divorce by the fault of one spouse” is very important.

The institute of divorce, the legal consequences of a divorce by the fault of one spouse are under consideration in this work. Foremost, sets forth the conception of divorce, further analyses the issue of fault spouse and seeks to discover the legal consequences of a divorce by the fault of one spouse by analyzing separated discipline of divorce, discuss the innovations, which are consolidated in the Civil code and propose possible problems and difficulties of application in practice.

Theme is analyzed according to the Deeds of Law of Lithuania and according to the practice of Lithuanian courts. Scientific literature of Family Law, Civil Law and other branches of Law was used as well.